

ĽUDOVÉ MILÍCIE NA SLOVENSKU – ICH VZNIK A ORGANIZAČNÝ VÝVOJ DO POLOVICE ŠEŠŤDESIATYCH ROKOV

JAN ŠTAIGL

J. ŠTAIGL: People's Militia in Slovakia – its Foundation and Organisational Development until mid 60s. *Vojenská história* 3, 2 1999, pp 41 – 70, Bratislava.

The author has focused, in the study, on the analysis of foundation and organisational development of People's Militia in Slovakia until mid 1960s. The study is based on the archival research of previously unavailable sources, especially materials of the former Presidency and Secretary of Central Committee of the Communist Party of Slovakia. It introduces new knowledge. It provides picture of number, organisation structure and functions of People's Militia in Slovakia in the specified period. At the same time, it pays attention to issues concerning the use of People's Militia by governing groups in individual actions. It directs attention to issues concerning the co-operation of People's Militia with the Army, Armed Forces of Security and Border and Internal Guards. It also mentions opinions that appeared in the first half of the 1960s concerning the end of „historic task“ of People's Militia which prognosticated, in a certain way, a battle for their existence when a reform the communist system of society in Czechoslovakia was attempted.

Military History. Slovakia. People's Militia in 1960s.

Existencia Ľudových milícií ako „ozbrojenej päste“ robotníckej triedy predstavuje špecifickú kapitolu všeobecných i vojenských dejín Československa po 2. svetovej vojne. Ich vznik bol bezprostredne spojený so zápasom o vytvorenie monopolu komunistickej moci a s požiadavkou zabezpečenia jeho ochrany najmä proti vnútorným opozičným silám. Ako relatívne početný ozbrojený zbor, riadený priamo komunistickou stranou patrili Ľudové milície vyše štyridsať rokov medzi spoľahlivé opory totalitného režimu. Mali v podstate vojenskú organizáciu a úzko spolupracovali s ostatnými ozbrojenými zložkami pri plnení tzv. štátnobezpečnostných úloh, de jure však pôsobili mimo branného systému štátu.

V historickej literatúre napísanej za komunistického režimu sa problematike Ľudových milícií venovala pomerne veľká pozornosť. Sústreďuje sa však predovšetkým na otázky ich vzniku a činnosti vo februári 1948. Publikovaných prác, ktoré sa zaoberajú ďalším vývojom týchto ozbrojených formácií, je podstatne menej. Všetky sú pritom poplatné obdobiu svojho vzniku. Historické fakty sú vybrané a hodnotené účelovo a jednostranne, z hľadiska apológie Ľudových milícií a vládnucej politickej garnitúry.¹

Prvým príspevkom k historicky objektívnemu pohľadu na existenciu Ľudových milícií je štúdia J. Bílka a V. Piláta „Závodní, Dělnické a Lidové milice v Československu“ z roku 1995.² Jej prierezový a zovšeobecňujúci charakter otvára priestor pre podrobnejšiu historickú analýzu tejto problematiky v oboch nástupníckych štátoch bývalého Česko-Slovenska.

Naša štúdia sa zaoberá otázkami vzniku a vývoja Ľudových milícií na Slovensku do polovice 60. rokov. Ide o relatívne samostatnú etapu existencie týchto jednotiek uzatvorenú objavením sa prvých názorov o skončení ich „historickej“ úlohy. Boli istou, aj keď nie bezprostrednou predohrou úsilia o zrušenie Ľudových milícií v rámci nasledujúceho pokusu o reformu totalitného systému čs. spoločnosti.

¹Pozri napríklad VESELÝ, J.: Kronika únorových dnů. Praha 1958; BOUČEK, M. – KLIMEŠ, M.: Dramatické dny února 1948. Praha 1973; ŠKURLO, I.: Február a Ľudové milície. Bratislava 1968; NOVÁK, M.: Lidové milice. Historie a současnost. Praha 1976; UNGER, A.: Dělníci ve zbrani. Ostrava 1978; WEIS, F.: Lidové milice v ČSSR. Jejich vznik a vývoj. Bratislava 1967 (diplomová práca) a iné práce.

²BÍLEK, J. – PILÁT, V.: Závodní, Dělnické a Lidové milice v Československu. Historie a vojenství, 1995, č. 3, s. 79–105.

OZBROJOVANIE ROBOTNÍKOV V ROKOCH 1945 – 1948 (REKAPITULÁCIA)

Tendencia formovať ozbrojené jednotky robotníkov sa objavila prakticky ihneď po oslobodení ČSR. V porovnaní s českými krajinami však mala na Slovensku viacero odlišností. Začala sa tu presadzovať s vyše ako ročným oneskorením, v inej politickej a spoločenskej klíme a zjavne viac pod vplyvom vonkajších ako vnútorných faktorov.

Bezprostredne po skončení vojny pôsobili v Čechách a na Morave rôzne ozbrojené formácie, ktoré pod názvami Revolučné gardy, Národná milícia, Národná stráž a pod. plnili na miestnej a regionálnej úrovni úlohy revolučných bezpečnostných zložiek. Revolučné gardy (RG) sa vytvárali, predovšetkým z iniciatívy závodných rád odborových organizácií, aj v priemyselných závodoch. Už 16. mája 1945 vydala Ústredná rada odborov (ÚRO) v Prahe smernice schválené Vojenskou komisiou Českej národnej rady, ktoré mali ich formovanie usmerňovať a centralizovať. Smernice požadovali od závodných rád, aby v závodoch, kde jednotky RG ešte neexistovali, ich okamžite postavili a vznik hlásili na veliteľstvo RG vytvorené pri ÚRO. Hlavnou úlohou RG mala byť „Strážní a bezpečnostní služba k ochraně závodu a zajištění života a majetku národa proti fašistům a kolaborantům“.³ Vyhláška ČNR súčasne ukladala pridelovať príslušníkom RG „lehké zbraně a střelivo od kapitulujících Němců.“⁴

Počiatkom júna 1945 však boli všetky ozbrojené formácie, stojace mimo rámca armády a Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) ako novoutvorenej jednotnej bezpečnostnej zložky, nariadením ministerstva národnej obrany (po dohode s ministrom vnútra) rozpustené. Na ochranu a stráženie závodov mali byť v „nutnej miere“ budované ozbrojené Závodné milície (ZM). Na základe tohto nariadenia ÚRO oznámila, že jej smernice o zriaďovaní RG zo 16. mája strácajú platnosť, že RG sa rušia a namiesto nich sa tvoria ZM.

Ústredným orgánom pre riadenie ZM sa stala opäť ÚRO, pri ktorej vznikla osobitná komisia Závodných milícií. Na žiadosť ÚRO a so súhlasom ministerstva vnútra ponechalo MNO jednotkám ZM výzbroj doterajších Revolučných gárd. ZM sa formovali na základe princípu dobrovoľnosti zo „štatnospohľahlivého“ osadenstva tovární a závodov. Velitelia jednotiek boli volení a do funkcie ich schvaľovala závodná rada. V mestách a obciach s väčším počtom závodov velitelia závodných jednotiek volili miestneho veliteľa ZM. Jeho voľbu potvrdzovala miestna alebo krajská odborová rada. Členovia ZM dostávali osobitný preukaz a pri výkone služby boli označení červenou rukávovou páskou s písmenami ZM a pečiatkou závodnej rady.

Existencia ZM nemala nijakú legislatívnu oporu. Presadila ju KSČ, ktorá využila revolučnú atmosféru a svoje pozície v odboroch a na ministerstve vnútra. Organizovanie ZM tvorilo súčasť a jednu z foriem prípravy komunistov na zápas o absolútnu moc. V tomto zmysle sa ZM stali od počiatku terčom ostrej kritiky nekomunistických strán.

Pokusom o riešenie legislatívnych nedostatkov existencie ZM mala byť ich premena na Závodné stráže (ZS), ktoré by pôsobili v súlade so zákonom, a to len v závodoch a podnikoch dôležitých pre obranu štátu a národné hospodárstvo. Vytváranie ZS upresňoval výnos ministerstva vnútra číslo 3700-30/11-45-V/5 zo 7. 12. 1945. Ministerstvo vypracovalo aj návrh zákona o ZS, na základe ktorého ÚRO vydala 31. 1. 1946 smernice o ich činnosti.

Podľa uvedených dokumentov sa zriaďovanie ZS malo dočasne, do schválenia návrhu zákona, opierať o dôvody verejného záujmu v súlade s § 37 zákona o obrane štátu č. 131/1936 Zb.⁵ Právomoc zriaďovať ZS bola ponechaná v kompetencii ÚRO a aj úlohy ZS zostali v podstate rovnaké ako doterajších ZM. Pri výkone strážnej a bezpečnostnej služby mohli byť členovia ZS ozbrojení len pištoľou. Ostatné zbrane mali byť odovzdané najbližšiemu vojenské-

³Citované podľa ŠKURLO, I.: c.d., prílohová časť, dokument č. 2.

⁴Tamže, dokument č. 1.

⁵„Ministerstvo vnitra a politické úřady jemu podřízené jsou povinny bdít nad tím, aby bezpečnost a obrana státu nebyly ohrožovány, odvraceti po té stránce všeliké nebezpečí a odstraňovati nastalé poruchy...“ Sbirka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1936, částka 35, s. 491.

mu útvaru. Ak to však vyžadovali potreby ochrany závodu alebo bezpečnostná situácia, mohli ministerstvo vnútra rozhodnúť – na základe žiadosti závodnej rady a po dohode s MNO – o ich dočasnom pridelení a používaní. Podstatnú zmenu potom predstavovalo posilnenie úlohy orgánov ZNB pri ustanovovaní veliteľov ZS (menovala ich závodná rada po dohode s miestnym veliteľom ZNB) a pri zabezpečovaní inštruktorov pre výcvik jednotiek ZM.

Premena ZM na ZS tak bola – pri pokračujúcej absencii príslušného zákona – v podstate len kozmetickou úpravou existencie týchto formácií. V praxi sa navyše používali obidva pojmy, pričom nekomunistické strany sa zásadne pridŕžovali označenia Závodné milície. Podľa údajov národnosocialistickej strany mali ÚRO a KSČ vo februári 1946 vybudovaných a vyzbrojených 760 jednotiek ZM.⁶

Na Slovensku jednotky Závodných milícií, respektíve Závodných stráží až do leta 1946 de facto neexistovali. Miličné formy revolučných bezpečnostných organizácií tu boli zrušené rozhodnutím Predsedníctva SNR z 28. 3. 1945. Smernice ÚRO nemali na Slovensku účinnosť a vzhľadom na v podstate autonómne postavenie slovenských národných orgánov neboli na Slovensku záväzné ani nariadenia ministerstva vnútra. Riešenie bezpečnostných otázok bolo celkom v kompetencii poverenictva pre veci vnútorné (od januára 1946 poverenictva vnútra), ktoré mali síce tiež v rukách komunisti, ale názory KSS a KSČ neboli v tejto oblasti rovnaké. Politický význam existencie českých ZM a ZS na Slovensku istým spôsobom kompenzoval silný vplyv KSS v Zväze slovenských partizánov, ktorého členovia boli vo veľkom počte ilegálne ozbrojení.

Za priamy podnet k formovaniu Závodných stráží na Slovensku sa dá považovať rezolúcia zlučovacieho zjazdu českých a slovenských odborov, ktorý sa uskutočnil 19. – 22. apríla 1946. Bola v nej formulovaná požiadavka dobudovať ZS na ochranu závodov proti ich vnútornému i vonkajšiemu ohrozeniu.⁷ V zjednotených odboroch dostal proces zriaďovania ZS celoštátnu organizačnú platformu, pričom téza o „dobudovaní“ ZS zrejme smerovala predovšetkým na v tomto smere „zaostávajúce“ Slovensko, kde sa navyše politická situácia začala vyvíjať v neprospech „revolučných“ síl.

Vytváraním podmienok pre vznik a činnosť ZS sa zaoberalo zasadnutie Predsedníctva Slovenskej odborovej rady (SOR) 4. 7. 1946. Podľa českého vzoru sa tu vytvorila komisia SOR pre ZS vedená Jozefom Hudcovičom a tajomníci jednotlivých odborových zväzov dostali pokyn urýchlene zakladať jednotky ZS vo všetkých národohospodársky dôležitých závodoch.⁸ Po sebakritickom priznaní zodpovednosti za zaostávanie výstavby ZS na Slovensku a zdôraznení českého príkladu pri realizovaní tejto „skvelej myšlienky“ na pléne ÚV KSS v dňoch 31. 7. – 1. 8. 1946⁹ došlo k ďalšiemu radikálnemu posunu.

Už 7. 8. 1946 vydalo poverenictvo vnútra (do vymenovania nového Zboru povereníkov 18. augusta stále ovládané komunistami) výnos číslo 7795-7/46-III/1, ktorý formovanie ZS na Slovensku formálne povoľoval. Odvolával sa pritom na výnos ministerstva vnútra z decembra 1945 a v ňom deklarovaný verejný záujem v zmysle § 37 zákona č. 131/1936 Zb. a zároveň na § 2, ods. 2 zákona č. 190/1939 Sl. z.¹⁰ Súčasťou výnosu poverenictva vnútra boli aj podrobné smernice pre organizovanie a činnosť ZS.

Smernice v podstate preberali základné ustanovenia smerníc ÚRO z januára 1946 s tým, že namiesto českých orgánov uvádzali príslušné orgány slovenské. Presnejšie však špecifikovali podmienky pre členstvo v ZS. Pri zachovaní zásady dobrovoľnosti mal byť výber do ZS uskutočňovaný z osôb už oboznámených so zaochádzaním so zbraňami, ktoré „musia byť

⁶Tři roky. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945—1948. Brno 1991, s. 261.

⁷Bojem a prací k vítězství socialismu. Protokol I. všeodborového sjezdu ROH. Praha 1946, s. 257.

⁸JAROŠOVÁ, V. – ŠKURLO, I. – VARTÍKOVÁ, M.: Odbory na ceste k februáru (1944 – 1948). Bratislava 1967, s. 127.

⁹Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferenci a plén 1944 – 1948. Bratislava 1967, s. 482.

¹⁰„Ak vydané už predpisy nechránia dostatočne uvedené verejné záujmy, ministerstvo vnútra a župné úrady môžu vydávať vo forme všeobecného nariadenia a to i pre jednotlivé prípady príkazy a zákazy, potrebné vo verejnom záujme...“ Slovenský zákonník, ročník 1939, čiastka 43, s. 403.

československými štátnymi občanmi, starší 18 rokov, mravne, národne a ľudovodemokraticky spoľahlivými.“ Mená osôb vybraných do ZS bola závodná rada povinná nahlásiť okresnému národnému výboru „za účelom preskúmania, či nie sú u jednotlivcov dôvody, ktoré by ich z nosenia zbraní vylučovali.“¹¹

Proces budovania jednotiek ZS mal pomerne rýchle tempo. V marci 1947 boli postavené v 145 podnikoch¹² a v auguste 1947 v 163 podnikoch, pričom spolu mali 1018 členov. Čiasťočne ozbrojené jednotky ZS (druh výzbroje nie je upresnený) pôsobili síce len v 27 podnikoch, ale s počtom 709 členov.¹³ Ďalšia vlna formovania jednotiek ZS nasledovala na jeseň 1947 v súvislosti s ofenzívou komunistov proti Demokratickej strane, ktorej súčasťou bolo vykonštruované odhalenie „protištátneho sprisahania“.

Súhrnné údaje o výsledkoch budovania ZS na Slovensku do začiatku politického a štátneho prevratu po februári 1948, ktorým bol v ČSR nastolený monopol komunistickej moci, nie sú zatiaľ k dispozícii. S prihliadnutím na uvedené čiastkové údaje je však zrejmé možné konštatovať, že počet členov ZS tu neprekročil 2000 osôb.

ROBOTNÍCKE A ĽUDOVÉ MILÍCIE A ICH PÔSOBENIE V REZORTE MINISTERSTVA VNÚTRA (1948 – 1953)

Od polovice februára 1948, v súvislosti so zostrovaním vnútropolitckej situácie a vrcholiacim mocenským zápasom, nadobúdalo organizovanie robotníckych jednotiek nové dimenzie.

Už 17. februára rozhodol ÚV KSČ, aby základné organizácie strany v dôležitých priemyselných závodoch zakladali tzv. strážne oddiely. Ich úlohou bolo spolupracovať so ZS pri zabezpečovaní ochrany závodov a tie na príkaz stranických orgánov eventuálne obsadiť. Strážne oddiely neboli ozbrojené, v prípade potreby však mohli použiť zbrane ZS. Po demisii väčšiny nekomunistických ministrov Gottwaldovej vlády 20. februára sa internou cestou rozširovala výzva ÚV KSČ, aby sa zo strážnych oddielov vytvárali zosilnené pohotovostné oddiely. Tie mali byť pripravené už nielen na ochranu závodov, ale aj na pôsobenie mimo ich objektov. Nasledujúci deň, 21. februára, potom Predsedníctvo ÚV KSČ rozhodlo o premene pohotovostných oddielov na ozbrojené Robotnícke milície (RM). Do existujúcich i novoformovaných jednotiek RM v Prahe a iných českých mestách vstúpil aj veľký počet členov Závodných stráží.

Na Slovensku sa strážne a pohotovostné oddiely v „českej“ podobe netvorili. Vedenie KSS sa naďalej spoliehalo predovšetkým na svoj vplyv v miestnych organizáciách Zväzu slovenských partizánov (ZSP), ktoré sa od 19. februára nachádzali v stave „pohotovosti a ostražitosti“. V rovnakom čase však vyhlásila komisia SOR pre ZS pohotovosť aj príslušníkom Závodných stráží, pričom sa súčasne znova preverovala ich politická spoľahlivosť.¹⁴ 20. februára bol z iniciatívy brannej komisie ÚV KSS pri Ústrednom výbore ZSP v Bratislave vytvorený hlavný štáb partizánov, ktorý ešte v ten istý deň nariadil jednotlivým pobočkám zväzu okamžite nadviazať spoluprácu s orgánmi Národnej bezpečnosti a so Závodnými strážami. Po rozhodnutí Predsedníctva ÚV KSČ o vytváraní ozbrojených Robotníckych milícií rokovalo 21. februára o tejto otázke a o vyzbrojovaní partizánov Predsedníctvo ÚV KSS. Rovnaký obsah mali aj nasledujúce rokovania niektorých oblastných a okresných výborov KSS.¹⁵

Prvé jednotky RM vznikali, ako napr. v Košiciach, už 21. februára a do 25. februára existovali v podstate v každom väčšom závode alebo podniku.¹⁶ Robotnícke milície sa formovali

¹¹ŠKURLO, I.: c. d., prílohová časť, dokument č. 6.

¹²JAROŠOVÁ, V. – ŠKURLO, I. – VARTÍKOVÁ, M.: c. d., s. 127.

¹³ŠKURLO, I.: c. d., s. 54.

¹⁴Tamže, s. 107.

¹⁵Tamže, s. 103 a 107.

¹⁶Tamže, s. 109 – 113 a VARTÍKOVÁ, M.: Na prahu socializmu. Martin 1973, s. 135 – 136.

väčšinou z podnetu okresných výborov KSS a ich organizácia a zloženie záviseli od miestnych podmienok. Organizované boli v zásade podľa výrobného princípu. Robotníci z jednej dielne alebo závodu tvorili čatu a 2 – 3 čaty z jedného alebo viacerých závodov rotu. Personálny základ jednotiek predstavovali členovia ZS a závodných organizácií KSS, respektíve miestnych organizácií odbojových zložiek.

Odbojári, najmä partizáni, plnili dôležitú úlohu aj pri samotnom organizovaní a riadení RM. Na základe dohody medzi SOR a ÚV ZSP, ktorú iniciovala branná komisia ÚV KSS, sa vybraní členovia zväzu poverovali prácou v okresných a krajských štáboch RM alebo velením jednotiek. Len v Bratislave bolo na pomoc stranickým a odborovým organizáciám pri budovaní RM daných k dispozícii 12 partizánov.¹⁷ Hlavným veliteľom RM v Bratislave a neskôr na celom Slovensku sa stal V. Šalgovič, jeden z vedúcich funkcionárov ZSP. Politické vedenie vznikajúcich RM potom zabezpečovala vysokoškolská sekcia ZSP, ktorá do štábu RM v Bratislave vyslala svojich členov J. Zelinku, P. Galla a C. Holeša.¹⁸

Otázka vyzbrojovania príslušníkov RM sa riešila rôznymi spôsobmi. Prvé zbrane pochádzali zo strážnic ZS. Ale napríklad v Košiciach dostala jednotka RM pri svojom vzniku niekoľko pištolí a pušiek aj od miestnej stanice Národnej bezpečnosti a 22. februára získala ďalšie zbrane a muníciu z nestrážneho vojenského objektu.¹⁹ Zo skladov Národnej bezpečnosti alebo armády bola s pomocou veliteľov – komunistov zabezpečovaná časť zbraní pre RM aj v iných mestách. Na základe dohody so Slovenskou odborovou radou vydal 23. februára oblastný veliteľ NB Bratislava I podplukovník F. Lipka pokyn na prevezenie väčšieho počtu ručných zbraní zo skladov NB na Križkovej ulici na sekretariát SOR na Továrenskej ulici, kde bola v depozite uložená aj záloha zbraní pre ZS. Ešte ten istý deň boli zbrane rozdelené do bratislavských závodov a pridelené vybraným členom RM.²⁰ Ďalšie zbrane pre bratislavské jednotky RM dovezli 25. februára tri nákladné automobily z brnianskej Zbrojovky²¹ a z vojenských skladov v Nitre im bolo poskytnutých 80 pušiek a 60 pištolí.²² Niektoré zbrane, najmä členov RM z radov odbojárov, však pochádzali aj z ilegálnych úkrytov.

V dňoch vládnej krízy RM zabezpečovali „ochranu“ závodov a niektorých strategicky dôležitých objektov pred „reakčnými elementmi“, podieľali sa na „poriadkovej“ službe v mestách – najmä pri organizovaní rôznych „spontánnych“ manifestácií – a „vypomáhali“ pri strážení verejných budov či obsadzovaní objektov a zariadení „reakcie“. Mimo závodov a podnikov pôsobili väčšinou spoločne s príslušníkmi NB alebo ozbrojenými skupinami partizánov. Koncom februára bolo na Slovensku spolu 6704 členov RM, z toho približne jedna tretina ozbrojených.²³

* * *

Po naplnení komunistického scenára februárových udalostí vedenie KSČ o rozpustení RM neuvažovalo, práve naopak. Už 28. 2. prijalo Predsedníctvo ÚV KSČ uznesenie o budovaní jednotiek RM na celom území ČSR, a to s využitím „pražských“ skúseností, predovšetkým z hľadiska zjednotenia ich organizačnej štruktúry. V marci 1948 bola potom pôsobnosť hlavného štábu RM v Prahe prenesená na ministerstvo vnútra, kde pre centrálné riadenie RM vzniklo samostatné oddelenie (neskôr premenené na odbor) s označením BP/9. Robotnícke milí-

¹⁷ŠKURLO, I.: c. d., s. 109.

¹⁸FRAŇO, J.: Pokrokoví vysokoškoláci išli so stranou a s ľudom. In: Ľudia vo februári. Bratislava 1977, s. 197.

¹⁹ŠKURLO, I.: c. d., s. 110.

²⁰Tamže s. 107.

²¹Tamže, s. 113.

²²VARTIKOVÁ, M.: Strážime socializmus. Bratislava 1973, s. 149.

²³BARNOVSKÝ, M.: Preberanie moci a pofebruárová očista 1948. In: Od diktatúry k diktatúre. Slovensko v rokoch 1948 – 1953 (Ed. M. Barnovský), Bratislava 1995, s. 89.

cie, pre ktoré sa v Čechách už začal používať aj názov Ľudové milície (LM), mali formálne predstavovať pomocnú zložku ZNB. V skutočnosti však zostali pod priamym vplyvom a kontrolou orgánov KSČ.

Dňa 6. mája 1948 vydalo ministerstvo vnútra smernice o organizovaní osadných (miestnych) jednotiek LM určených na plnenie pomocných úloh pri ochrane štátnych hraníc a zabezpečovaní ochrany osôb a štátneho i súkromného majetku v pohraničí. O dva mesiace neskôr, 13. júla, potom vydalo ministerstvo vnútra smernice o organizovaní závodných jednotiek LM. Zdôrazňovalo v nich, že LM sú pomocným orgánom ZNB v rámci závodu a v prípade potreby i mimo neho pri ochrane súkromného a štátneho majetku, pri ochrane životov občanov a pri živelných pohromách (povodeň, požiar a pod.). Za mimoriadnej situácie však mohli byť jednotky LM využité aj pri zabezpečovaní a udržiavaní verejného poriadku.

Základnú organizačnú štruktúru závodných jednotiek LM tvorilo družstvo, čata, rota a prápor. Velitelia LM boli na stupni závod, okres a oblasť. Po stránke odborného výcviku sa závodné jednotky LM podriaďovali veliteľovi stanice ZNB v svojom obvode, okresné a oblastné vedenie LM bolo podriadené okresnému a oblastnému veliteľovi ZNB. Pri oblastných veliteľstvách ZNB vznikli samostatné referáty pre LM. Najvyšším veliteľom LM bol minister vnútra.

Podľa pôvodného zámyslu mali smernice o osadných a závodných jednotkách LM predstavovať vykonávacie dokumenty zákona, ktorý by ich existenciu ako pomocných orgánov ZNB legislatívne zakotvil. Jeho prípravou sa ministerstvo vnútra intenzívne zaoberalo a už 27. septembra bol návrh zákona o LM prerokovávaný v Predsedníctve ÚV KSČ. To rozhodlo, aby bol predložený vláde ČSR na jej najbližšom zasadnutí.²⁴

Či sa vláda návrhom zákona o LM skutočne zaoberala a aké závery prípadne prijala, nie je zatiaľ dokumentované. Faktom je, že Národné zhromaždenie takýto zákon nepererokovalo. Vedenie KSČ sa pravdepodobne rozhodlo upustiť od príliš taxatívneho a transparentného legislatívneho vymedzenia pôsobnosti LM a ich existenciu právne „prikryť“ všeobecnými formuláciami pripravovanej novely zákona o ZNB.

Nový zákon o národnej bezpečnosti (č. 286) bol schválený 21. decembra 1948. V § 15, ods. 3 deklaroval, že chrániť záujmy uvedené v § 1, ods. 1 – t. j. chrániť ľudovodemokratické zriadenie, strážiť štátne hranice, zaisťovať bezpečnosť osôb a majetku a udržiavať verejný poriadok – má ministerstvo vnútra a národné výbory. Na plnenie týchto úloh mohli byť ďalej do služby povolaní dobrovoľne sa hlásiaci spolaľiví občania, navonok riadne označení, ktorí majú rovnaké práva a povinnosti ako príslušníci ZNB.²⁵ Týmto ustanovením sa v nasledujúcom období zdôvodňovala aj existencia LM.

Na základe uvedeného zákona a v súvislosti so zavedením krajského územného usporiadania vydalo ministerstvo vnútra počiatkom roka 1949 nové smernice o výstavbe jednotiek LM a ich spolupráci so ZNB. V podstate išlo o upresnenie a podrobnejšie špecifikovanie otázok riešených v smerniciach z 13. júla 1948. Nariadenie ministra vnútra č. 210 zo 14. septembra 1949 o vonkajšom označení osôb povolaných k službe podľa § 15 ods. 3 zákona o národnej bezpečnosti súčasne stanovilo nové označenie pre príslušníkov LM pri výkone služby – červená rukávová páska v šírke 10 cm, na ktorej sú čierne písmená LM a guľatá pečiatka príslušného krajského veliteľa národnej bezpečnosti.²⁶

V porovnaní s českými krajinami sa po štátnom prevrate ozbrojeným robotníckym formáciami na Slovensku venovala oveľa menšia pozornosť. Vedenie KSS a Slovenská odborová rada akoby nevedeli, čo majú s Robotníckymi milíciami – názov Ľudové milície sa na Slovensku začal používať neskôr ako v Čechách – robiť. Problematika RM bola sledovaná v podstate

²⁴ŠKURLO, I.: c. d., s. 117 – 118.

²⁵Sbírka zákonů a nařízení Republiky Československé, ročník 1948, částka 104, s. 1785.

²⁶BÍLEK, J. – PILÁT, V.: c. d., s. 85.

len po línii okresných bezpečnostných referentov a predsedov okresných sekretariátov KSS, a to predovšetkým z kvantitatívneho hľadiska ich pokračujúcej výstavby.

Otázkou „čo ďalej“ s Robotníckymi milíciami sa 9. októbra 1948 v Bratislave zaoberala porada zástupcov ministerstva vnútra (J. Veselý), ÚV KSS (L. Benada a V. Šalgovič), SOR (M. Obuch), hlavného štábu RM (K. Tomaščík) a poverenictva vnútra (plk. R. Viktorín a L. Kukan). Poradu viedol plk. Viktorín, ktorý najskôr „vysvetlil“ dôvody, prečo treba pokračovať v budovaní ozbrojených jednotiek robotníkov. Zástupca ministerstva vnútra J. Veselý potom informoval o vývoji ĽM v Čechách a odporučil, aby sa podobným spôsobom postupovalo aj na Slovensku.

Po pomerne búrlivej diskusii sa prijal záver, že RM sú ozbrojenou zložkou robotníckej triedy a komunistickej strany a majú byť organizované pri KSS. S tým súviselo aj zdôraznenie zásady, že členom RM môže byť len člen strany. Ďalej bolo rozhodnuté, že závodné jednotky RM sa majú vytvárať na všetkých továrňach a závodoch, kde pracuje najmenej 200 osôb.

Výsledky porady sa dotýkali aj riadenia RM. Pri ÚV KSS, zároveň však v pôsobnosti poverenictva vnútra mal vzniknúť štáb RM pre Slovensko, ktorého členmi by boli veliteľ RM na Slovensku, náčelník štábu, politický komisár, veliteľ pre organizačné veci, veliteľ pre výcvik jednotiek a hospodár. V rámci tretieho odboru Poverenictva vnútra (Bezpečnosť – J. Š.) sa malo okrem toho vytvoriť samostatné oddelenie pre riadenie činnosti jednotiek RM. Počítalo sa s tým, že bude zložené z prednostu oddelenia, politického komisára, referenta pre organizačné veci, referenta pre výcvik a hospodárskeho referenta.²⁷

O výstavbe a riadení RM v zmysle uvedených záverov rokoval 25. novembra 1948 organizačný sekretariát ÚV KSS. Predovšetkým zdôraznil, že „Robotnícke milície majú byť ozbrojené formácie strany, pričlenené formálne k Poverenictvu vnútra“. Ďalej rozhodol o zriadení funkcie referenta pre RM pri ÚV KSS, ktorým sa stal Michal Ťupek. Mal ihneď prevziať agendu RM od SOR a spolu s V. Šalgovičom a prednostom oddelenia pre RM na Poverenictve vnútra zistiť existujúci stav jednotiek a pripraviť návrhy na ich novú organizačnú štruktúru.²⁸

Vytvorenie štábu RM pre Slovensko bolo schválené na zasadnutí organizačného sekretariátu ÚV KSS 31. januára 1949. Jeho členmi sa stali Oskár Valášek, Samuel Falt'an, Ján Gábel, Maximilian Puffler, Milan Obuch a M. Ťupek.²⁹ Konkrétnu organizáciu štábu a personálne obsadenie funkcií však organizačný sekretariát riešil až 7. apríla 1949, keď sa v jeho materiáloch aj po prvýkrát oficiálne objavuje názov Ľudové milície. Podľa schváleného návrhu mala byť na čele štábu ĽM tzv. veliteľská trojka, t. j. veliteľ, zástupca veliteľa a politický komisár. V rámci štábu mali potom pôsobiť referáty: 1. kádrový a osobný, 2. politickej výchovy, 3. materiálny a 4. organizačný. Za veliteľa ĽM na Slovensku bol navrhnutý a schválený S. Falt'an a za jeho zástupcu M. Puffler. Funkcia politického komisára zostala zatiaľ neobsadená. M. Puffler sa súčasne stal prednostom oddelenia ĽM pri poverenictve vnútra. Malo označenie BK/7 a tvorili ho tri referáty: kádrový a materiálny (za jeho činnosť zodpovedal priamo M. Puffler, výcvikový (M. Ťupek) a organizačný (M. Obuch).

Organizačný sekretariát ÚV KSS rozhodol aj o zriadení trojčlenných krajských štábov ĽM a schválil návrhy krajských výborov KSS na obsadenie funkcií krajských veliteľov ĽM. V kraji Bratislava sa ním stal J. Gábel, v kraji Nitra – Dominik Kováč, v kraji Žilina – Ján Ševčík a v kraji Košice – Ján Horár. Krajské výbory KSS v Banskej Bystrici a Prešove návrhy nepredložili.³⁰

Do konca roka 1949 sa pozornosť orgánov KSS a poverenictva vnútra sústreďovala predovšetkým na organizačné dobudovanie štruktúry ĽM podľa smerníc ministerstva vnútra. Na základe návrhov okresných výborov KSS boli ustanovovaní okresní veliteľia ĽM a usku-

²⁷ŠKURLO, I.: c. d., s. 123 – 124.

²⁸SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Sekretariát ÚV KSS, k. 1, Zápisnica zo zasadnutí Organizačného sekretariátu ÚV KSS 25. 11. 1948.

²⁹SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Sekretariát ÚV KSS, k. 2, Zápisnica zo zasadnutia Organizačného sekretariátu ÚV KSS 31. 1. 1949.

³⁰SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Sekretariát ÚV KSS, k. 3, Materiály zo zasadnutia Organizačného sekretariátu ÚV KSS 7. 4. 1949 – Výstavba Ľudových milícií.

točňovala sa reorganizácia jednotiek. Ich základný organizačný prvok predstavovalo družstvo zložené z príslušníkov jedného pracoviska. Tri družstvá z jedného alebo viacerých závodov potom tvorili čatu, tri čaty zo závodu (závodov) jedného okresu rotu a tri rotý v rámci kraja prápor. Celkový počet členov LM na Slovensku v tomto čase dosiahol asi 10 000 osôb.³¹

V tejto súvislosti sa opäť riešila otázka zbraní. Pre dozbrojenie LM na Slovensku bolo dodaných asi 5000 pušiek z Prahy a Brna³², časť zbraní poskytla znovu armáda a ZNB. Zbrane jednotiek LM boli uložené priamo v závodoch. Postupne sa začali vytvárať aj tzv. dispozičné zásoby zbraní LM v skladoch krajských veliteľstiev.

Od polovice roka 1949 sa ujednocovala výstroj príslušníkov LM. Boli vybavovaní tmavomodrým pracovným odevom (montérkami), ku ktorému nosili vlastné baretý a obuv. Túto „rovnošatu“ zabezpečovali väčšinou závody hromadnými nákupmi z vlastných prostriedkov.

Väčší dôraz sa kládol aj na odborný výcvik členov LM. Bolo zriadených niekoľko výcvikových stredísk a uskutočňovali sa rôzne kurzy pre prípravu veliteľov od rotý vyššie. Odborný výcvik milicionárov sa organizoval po pracovnom čase v rozsahu 8 – 10 hodín za mesiac. Organickým veliteľom LM pri ňom vypomáhali inštruktori z radov armády a ZNB. S ich pomocou sa spracovávali aj prvé mobilizačné plány jednotiek LM.

Riadenie LM v pôsobnosti poverenictva vnútra s presne nevymedzenými vzťahmi a kompetenciami k stranickým orgánom však začalo u nich vyvolávať isté obavy zo znižovania vplyvu na jednotky LM. Preto bolo rozhodnuté doplniť systém riadenia LM v krajoch a okresoch o tzv. miličné štvorky (pozri prílohu č. 1), ktoré by rozhodovali o personálnych otázkach LM a koordinovali disponovanie s nimi. Boli zložené z politického tajomníka príslušného orgánu KSS, bezpečnostného referenta národného výboru, veliteľa ZNB a veliteľa LM.

Ďalšie organizačné zmeny v riadiacich orgánoch LM sa uskutočnili na počiatku roka 1950. Dňom 1. apríla vstúpila do platnosti nová organizačná štruktúra štábu LM pre Slovensko, pričom funkcia veliteľa LM bola zlúčená s funkciou prednostu oddelenia BK/7. Novým veliteľom LM na Slovensku sa stal Ján Horár, jeho zástupcom a súčasne zástupcom prednostu oddelenia BK/7 bol M. Puffler. Štáb, ktorý bol v podstate totožný s oddelením BK/7, mal tieto referáty: 1. osobný a kádrový (vedúci M. Puffler), 2. politickej výchovy (vedúci nebol ustanovený), 3. operačný (M. Obuch), 4. materiálny (Jozef Vacko), 5. výcvikový (Alexander Letenai) a 6. spravodajský (Anton Vrtiel).³³ Podobnú organizačnú štruktúru mali mať aj krajské a okresné štáby LM. Počet členov krajského štábu bol stanovený maximálne na 13 osôb s výnimkou kraja Prešov, kde mal mať štáb len 10 členov. V okresoch mal byť počet členov štábov LM určený podľa potreby.

Vedúci funkcionári štábu LM pre Slovensko boli vo vyšších dôstojníckych hodnostiach ZNB zaradení do služieb poverenictva vnútra. Pre kraje bol počet platených funkcionárov stanovený takto: Bratislava – 6, Žilina – 5, Nitra – 4, Banská Bystrica – 4, Košice – 5 a Prešov – 3. V okresoch mohol byť ustanovený platený veliteľ LM, prípadne aj jeho zástupca vtedy, ak počet milicionárov nebol menší ako 200 osôb.³⁴ Ďalší členovia uvedených štábov boli tzv. čestní funkcionári, ktorí svoje funkcie vykonávali popri zamestnaní.

Ministerstvo vnútra v tomto čase po prvýkrát upresnilo aj kvantitatívne hľadiská výstavby LM. Pre orgány na Slovensku vytýčilo úlohu zvýšiť do konca roka 1950 počet členov LM na

³¹Vyplyva to z údajov o možnostiach zabezpečenia účasti členov LM na prehliadke v Bratislave vo februári 1949. SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Sekretariát ÚV KSS, k. 2, Zápisnica zo zasadnutia Organizačného sekretariátu ÚV KSS dňa 15. 2. 1949.

³²Tamže.

³³SNA Bratislava, f. PV – sekr., k. 206, č. 228/50 taj. Zápisnica z porady o organizácii a činnosti Ludových milícií na Slovensku za rok 1949, ktorá sa uskutočnila 1. 3. 1950 na ÚV KSS.

Poznámka: Spravodajský referát bol určený k zabezpečeniu úloh tzv. vnútornej „preventívnej ochrany“. Bol preto označovaný aj ako referát vnútorného obranného spravodajstva. Úzko spolupracoval s orgánmi Štátnej bezpečnosti.

³⁴SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Generálny tajomník ÚV KSS, k. 2164, zl. 333/1. Pracovný plán oddelenia BK/7 na rok 1950.

20 000 osôb. V kontexte s tým pre jednotlivé kraje stanovilo tieto smerné čísla: Bratislava – 6000, Žilina – 4500, Nitra – 2500, Banská Bystrica – 1500, Košice – 4500 a Prešov – 1000 milicionárov.³⁵ Mali sa dosiahnuť zintenzívnením náboru, ale predovšetkým budovaním osadných ľudových milícií (OLM) podľa smerníc z mája 1948. Na porade, ktorá sa uskutočnila 1. marca 1950 na ÚV KSS, však bolo upozornené, že pri vytváraní OLM je treba postupovať opatrne „vzhľadom na pomery na Slovensku“. OLM sa preto mali budovať „predbežne len na skúšku“ a to „len v oblastiach, kde krajský sekretariát KSS po dôkladnom preskúmaní všetkých možností toto doporučí“.³⁶ Osadné jednotky LM sa začali budovať v druhej polovici roka 1950 v krajoch Bratislava, Nitra, Košice a Prešov.³⁷

Novým prvkom v organizačnej štruktúre LM sa stali tzv. úderné oddiely. Vytvárali sa od počiatku roka 1950 na úrovni krajov z najspoľahlivejších závodných jednotiek. Určené boli na spoločnú činnosť so zložkami ZNB a armády pri „preventívnych“ a likvidačných akciách namierených proti skutočným alebo vykonštruovaným oponentom totalitného režimu. U všetkých jednotiek sa ďalej zriadila funkcia politického vedúceho, do ktorej boli ustanovovaní „najschopnejší súdruhovia“ schválení príslušnými orgánmi KSS. Súčasne bolo rozhodnuté, že politickí vedúci a platení funkcionári LM budú postupne vysielaní do straníckych škôl a kurzov.

Odbornú prípravu vyšších veliteľov zabezpečovali 14-denné kurzy, ktoré v apríli a máji 1950 organizovalo ministerstvo vnútra v Čechách. Zo Slovenska sa na nich zúčastnilo približne 100 funkcionárov LM. Predpokladalo sa, že v druhej polovici roka 1950 zriadi oddelenie BK/7 podobné kurzy v kraji Košice, vo výcvikovom stredisku „blízko Tatier“. Do konca roka sa v nich mali vyškolití „všetci velitelia jednotiek od veliteľa družstva počínajúc“.³⁸

Výcvik členov LM bol stále viac prispôsobovaný ich úlohám ako „ozbrojenej zložky strany“. Zameriaval sa predovšetkým na problematiku ochrany závodov a zabezpečenia „verejného poriadku a verejnej bezpečnosti“. Vojenská časť výcviku (poradová, strelecká a taktická príprava) sa uskutočňovala podľa vybraných ustanovení armádnych predpisov. Vyvrcholenie výcviku v roku 1950 predstavovali prvé ostré streľby LM. O ich pravidelnom každoročnom konaní rozhodol ÚV KSČ „Vychádzajúc z úloh LM a prihládajúc na situáciu zostrenia triedneho boja pri výstavbe socializmu v našej vlasti a vzhľadom na zostrenú medzinárodnú situáciu...“³⁹

V máji 1950 boli LM zaradené do pôsobnosti novovytvoreného ministerstva národnej bezpečnosti (MNB). Z doterajšieho oddelenia BP/9 na ministerstve vnútra vznikol 9. sektor MNB, ktorý riadil priamo minister.⁴⁰ Oddelenie BK/7 na poverenctve vnútra bolo pravdepodobne zrušené (o jeho ďalšej existencii sa nezachovali žiadne informácie) a riadenie LM na Slovensku zabezpečoval len celoslovenský štáb LM podriadený hlavnému štábu v Prahe. Na ÚV KSS sa otázkami LM zaoberalo novozriadené oddelenie štátnej administratívy.

Po zasadnutí ÚV KSČ vo februári 1951, ktorého závery smerovali ku globálnej militarizácii čs. spoločnosti, sa objavili pokusy postaviť LM de facto na úroveň armády a ZNB. LM boli chápané ako záloha armády a Bezpečnosti a tiež ako kádrová rezerva pre všetky oblasti spoločnosti.⁴¹ Pôsobnosť LM sa súčasne rozšírila o úlohy v protipožiarnej a protiletectkej ochrane. V marci 1951 prijal ÚV KSČ dokonca rozhodnutie o výstavbe protiletadlových jed-

³⁵SNA Bratislava, f. PV – sekr., k. 206, č. 228/50 taj. Zápisnica z porady o organizácii a činnosti ľudových milícií na Slovensku za rok 1949, ktorá sa uskutočnila 1. 3. 1950 na ÚV KSS.

³⁶Tamže.

³⁷SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 850, Materiály zo zasadnutia Predsedníctva ÚV KSS 19. 11. 1953 – Správa o činnosti ľudových milícií na Slovensku do vydania Smerníc a Poriadku LM Predsedníctva ÚV KSČ a do dnešného dňa.

³⁸SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Generálny tajomník ÚV KSS, k. 2164, zl. 331/1. Pracovný plán oddelenia BK/7 na rok 1950.

³⁹SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Sekretariát ÚV KSS, k. 27, Materiály zo zasadnutia Sekretariátu ÚV KSS 30. 11. 1951 – Správa o príprave a prevedení ostrej streľby v ľudových milíciách na Slovensku.

⁴⁰HOLUB, O.: Vývoj Sboru národnej bezpečnosti a vojsk ministerstva vnútra. Praha 1978, s. 89 a príloha VI.

⁴¹WEIS, F.: c. d., s. 52.

notiek LM. Od jeho realizácie sa však z materiálnych a výcvikových dôvodov v krátkom čase upustilo.

Od počiatku roka 1952 sa pripravovalo prevedenie LM do priamej podriadenosti orgánov komunistickej strany. V apríli t. r. vedenie KSČ vydalo Organizačný poriadok Ľudových milícií, ktorý stanovil, že LM sú ozbrojeným zborom KSČ s úlohou „chrániť a brániť stranu, ľudovú demokratické zriadenie a socialistické budovanie“.⁴² Ďalej deklaroval zásadu dobrovoľného členstva v LM s tým, že do LM môžu byť prijímaní komunisti vo veku od 18 rokov na návrh svojej základnej organizácie. O ich prijatí rozhodovali okresné výbory KSČ (KSS). Tie zodpovedali aj za výstavbu jednotiek LM, ktorých organizačná štruktúra sa rozšírila o stupeň pluk (3 prápory).

Vrchným veliteľom LM v ČSR sa stal predseda KSČ a činnosť v krajoch a okresoch riadili krajskí a okresní velitelia. Na týchto stupňoch sa vytvorili aj veliteľské štáby, štáb vrchného veliteľa mal mať maximálne 23 osôb, štáb krajského veliteľa maximálne 8 osôb a štáb okresného veliteľa maximálne 5 osôb. Plnenie úloh LM na Slovensku zabezpečoval štáb vrchného veliteľa LM pre Slovensko pri ÚV KSS, ktorý mal mať maximálne 12 osôb. Na čele štábov vrchného veliteľa pri ÚV KSČ a ÚV KSS stáli náčelníci štábov. Náčelník štábu pri ÚV KSS bol zástupcom vrchného veliteľa LM na Slovensku a bol podriadený náčelníkovi štábu pri ÚV KSČ. Organizačnú štruktúru krajských a vyšších štábov tvorili tieto oddelenia: 1. politické, 2. kádrové, 3. výcvikové, 4. materiálne a 5. operačné (pozri príloha č. 2). Členmi štábov boli aj vedúci tajomníci okresných (krajských) výborov KSČ (KSS) a tajomník ÚV KSČ (KSS).

Rozhodovanie o použití LM prešlo celkom do kompetencie straníckych orgánov. V rámci okresu mal toto právo okresný veliteľ na základe súhlasu Predsedníctva OV KSČ (KSS). Na úrovni kraja rozhodoval krajský veliteľ po predchádzajúcom súhlase Predsedníctva KV KSČ (KSS). O akciách LM presahujúcich rámec kraja rozhodovalo Predsedníctvo ÚV KSČ. Pri plnení úloh v súčinnosti so ZNB a armádou (zadržiavanie a zatýkanie osôb, eskorty, strážna služba, použitie zbraní a pod.) sa členom LM priznávali rovnaké práva a povinnosti ako príslušníkom týchto zložiek. Za prípadné trestné činy sa však mali zodpovedať pred civilným súdom.

OZBROJENÁ „PÄŤ“ KOMUNISTICKEJ STRANY

Dňom 1. 1. 1953 bol zrušený sektor Ľudových milícií pri ministerstve národnej bezpečnosti a riadenie tejto zložky prešlo do kompetencie ÚV KSČ, kde vzniklo samostatné oddelenie LM. Jeho vedúci sa zároveň stal náčelníkom štábu vrchného veliteľa LM v Československu. Podobným spôsobom sa riešilo riadenie LM aj na nižších stupňoch.

Náčelníkom štábu vrchného veliteľa LM pre Slovensko bol vedúci oddelenia LM pri ÚV KSS. Bol priamym nadriadeným krajským veliteľom LM, ktorými sa stali vedúci tajomníci KV KSS. Okresnými veliteľmi LM – ak bolo v okrese evidovaných viac ako 200 milicionárov – boli vedúci tajomníci OV KSS. Funkcie náčelníkov okresných štábov boli „čestné“, t. j. neplatené.

Zloženie (systemizáciu) štábu vrchného veliteľa LM pre Slovensko a krajských štábov schválil Politický sekretariát ÚV KSČ v júli 1953. Členmi štábu vrchného veliteľa LM pre Slovensko sa stali náčelník štábu, operačný referent (1. zástupca náčelníka štábu), politický referent (2. zástupca náčelníka štábu), výcvikový referent a dvaja materiálni referenti. Okrem toho tu boli plánované dve administratívne sily a dvaja vodiči.⁴³ V podstate rovnaké bolo aj zloženie krajských štábov v Bratislave, Nitre, Žiline a Košiciach, mali však len jedného materiálneho referenta a jedného vodiča. V krajoch Banská Bystrica a Prešov boli pre krajské štá-

⁴²VHA Praha, f. MNO – sekr. min. 1952, k. 8, sig. 84/2.

⁴³SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Tajomník ÚV KSS, k. 2427. Systemizácia štábu vrchného veliteľa Ľudových milícií pri ÚV KSS a v krajoch na Slovensku.

by LM systemizované funkcie náčelník štábu, operačný referent, dvaja referenti pre politický, kádrový a materiálny odbor, jedna administratívna sila a jeden vodič. Členmi krajských štábov boli aj krajskí velitelia LM.

Vedenie KSC v tomto čase opäť „oživilo“ svoje predstavy vybudovať z LM ozbrojenú zložku postavenú na úroveň armády a ZNB. Rozhodlo o podstatnom zvýšení počtu členov LM, o postupnom vybavovaní jednotiek novými druhmi zbraní (samopaly, odstrelovačské pušky a pancierovky) a začalo pripravovať na vydanie Poriadok posádkovej služby a Poriadok vnútornej služby, ktoré mali byť spracované podľa podobných predpisov čs. armády z roku 1950. Dôležitou súčasťou procesu upevňovania postavenia LM však bolo aj rozhodnutie o vykonávaní prísahy ich príslušníkov tak, ako to bolo v iných ozbrojených zložkách. Prvá prísaha členov LM sa uskutočnila v septembri a októbri 1953.

Pre stranické orgány na Slovensku stanovil Politický sekretariát ÚV KSC úlohu zvýšiť do konca roka 1953 počet členov LM na 22 000 a v rámci toho určil aj smerné čísla pre jednotlivé kraje (príloha č. 7). Podľa jeho smerníc sa súčasne dňom 31. júla rušili osadné LM, ktorých členovia, ak sa „osvedčili“, mali byť zaradení k Pomocnej strážii VB. Nové jednotky LM, naopak, vznikali v niektorých vojenských výrobných zariadeniach. Ich výstavbu, postavenie a úlohu upravoval rozkaz ministra národnej obrany č. 001 z roku 1952. Na Slovensku však pravdepodobne vznikla len jedna menšia jednotka, a to v Automobilovom opravárenskom závode v Zlatovciach pri Trenčíne.

Pre veliteľský zbor LM sa od polovice roka 1953 organizovalo viacero kurzov a iných foriem odbornej prípravy. Napríklad v dňoch 14. – 20. júna sa uskutočnil kurz krajských veliteľov LM v Pezinku, ktorý bol zameraný na zvládnutie zásad taktického výcviku.⁴⁴ V auguste sa potom 15 členov krajských štábov zo Slovenska zúčastnilo jednomesačného kurzu vo Vojenskom učilišti v Lipníku nad Bečvou a v čase od 12. 10. – 12. 12. 1953 sa v jednotlivých krajoch organizovali 14-denné kurzy pre veliteľov práporov a rôt.⁴⁵ Podobných kurzov sa zúčastňovali aj velitelia čiat a družstiev.

Vo výcviku LM sa v súlade s predstavami vedenia KSC o ich postavení začal klásť dôraz predovšetkým na vojenské vystupovanie, zvládnutie základných zásad taktického výcviku jednotlivca, a najmä na streleckú prípravu. V máji 1953 rozhodlo Predsedníctvo ÚV KSC o pravidelnom uskutočňovaní krajských, celoslovenských a celoštátnych kôl pretekov v strelbe z pridelených zbraní. Milicionárom s najlepšimi výsledkami v strelbe a „príkladným“ plnením povinností mal byť odovzdávaný, podobne ako to bolo v armáde, odznak „Vzorný strelec“. Od roku 1953 bol súčasne organizovaný aj výcvik členov LM v hádzaní ostrých ručných granátov.

Počiatkom novembra 1953 vydalo P ÚV KSC dva dokumenty, ktoré upravovali alebo presnejšie špecifikovali zásady riadenia, výstavby a činnosti LM – Poriadok Ludových milícií a Smernice pre činnosť Ludových milícií. Boli zároveň novým pokusom o zaradenie LM do branného systému štátu ako samostatnej ozbrojenej zložky. LM sa v Poriadku charakterizovali ako „ozbrojený sbor KSC, ktorý spolu s armádou, Pohraniční a Vnitřní strážii a Sbořem národní bezpečnosti tvoří neohrozenou stráž výstavby socialismu v Československu a je důsledným bojovníkem proti třídnímu nepříteli“.⁴⁶

Veliteľom LM v rámci CSR sa stal tajomník ÚV KSC poverený riadením straníckej práce. Bol priamym nadriadeným veliteľom LM na Slovensku, ktorým bol tajomník ÚV KSS v rovnakej funkcii a ďalej všetkým krajským veliteľom LM. Krajskými a okresnými veliteľmi zostali vedúci tajomníci krajských a okresných výborov KSC (KSS). Štáby ako pomocné orgány veliteľov

⁴⁴VHA Praha, f. MNO, sekr. min. 1953, k. 14, sig. 84/2-4, Správa o poskytovaní pomoci Ludovým milíciám v bojovej príprave.

⁴⁵SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 850, Materiály zo zasadnutia Predsedníctva ÚV KSS 19. 11. 1953 – Správa o činnosti Ludových milícií na Slovensku do vydania Smerníc a Poriadku Ludových milícií Predsedníctva ÚV KSC a do dnešného dňa.

⁴⁶Tamže.

dostali práva a povinnosti oddelení stranických orgánov príslušných stupňov. Členov štábov na čele s ich náčelníkmi vymenovávali predsedníctva týchto orgánov. Veliteľov jednotiek od čaty vyššie menovali okresné výbory KSC (KSS) a veliteľov družstiev okresní velitelia. Náčelnikom a členom štábov veliteľa LM v ČSR a na Slovensku, krajského veliteľa a prípadne okresného veliteľa LM prislúchalo slúžne vo výške podľa platovej systemizácie pracovníkov strany.

Smerné čísla pre počet členov LM v jednotlivých krajoch určovalo naďalej Predsedníctvo ÚV KSC. Pre okresy ich na návrh KV KSC (KSS) schvaľoval organizačný sekretariát ÚV KSC (KSS) a pre jednotlivé závody v okrese OV KSC (KSS) na návrh OV KSC (KSS).

V platnosti zostala aj organizačná štruktúra jednotiek LM. Počet milicionárov v družstve bol upresnený na 10 – 15 osôb, dve až štyri družstvá tvorili čatu, dve až štyri čaty rotu, dve až štyri roty prápor a dva až štyri prápory pluk. Súčasne platila zásada, že jednotky od čaty po pluk sa budujú zásadne z menších jednotiek jedného okresu. Novým organizačným prvkom sa stali rýchle oddiely (RO) LM, ktorých úlohou bol „zejména boj proti piklům třídních nepřátel, proniknuvším případně na území ČSR“.⁴⁷ Mali byť preto schopné rýchleho sústredenia, rýchleho presunu na väčšiu vzdialenosť a uskutočnenia manévru a úderu. Vytvárali sa z vybraných, politicky vyspelých a fyzicky zdatných milicionárov. Boli súčasťou miestnych závodných jednotiek LM, ale podriadené boli veliteľovi jednotky o jeden stupeň vyššej ako ich „materská“ jednotka. Rozsah výcviku v RO bol stanovený na 50 – 70 hodín za rok. Jeho obsah tvorila rovnaká problematika streleckej a poradovej prípravy a strážnej služby ako v závodných LM a okrem toho automobilová príprava (výcvik v presune jednotky), ženijná príprava (budovanie streleckých okopov a krytov) a taktická príprava (výcvik družstva v útoku a obrane).

Spomínané smernice upresňovali aj okruhy spolupráce LM s ostatnými ozbrojenými zložkami. Kládli dôraz najmä na spoluprácu: a) pri akciách proti triednemu nepriateľovi a jeho agentom, špiónom a výsadvkovým a diverzným skupinám, b) v prípadoch zvýšených bezpečnostných opatrení pre zabezpečovanie ochrany dôležitých objektov a zariadení, c) pri odhaľovaní nepriateľsky zameraných osôb v hraničnom pásme a v prípadoch zvýšených bezpečnostných opatrení pri strážení štátnej hranice, d) pri opatreniach namierených proti rozkrádaniu národného majetku, e) pri živelných pohromách.⁴⁸ Osobitne podčiarkovali spoluprácu s armádou a Pohraničnou a Vnútrošnou strážou pri zabezpečovaní výcviku príslušníkov LM.

Pri výcviku a „bojovom“ nasadení LM boli ich funkcionári povinní nosiť okrem rukávovej pásky novozavedené funkčné označenie. U veliteľov jednotiek a ich politických vedúcich to bola pletená a podľa organizačného stupňa farebne odlišená šnúra s pišťaľkou, zavesená na ľavom pleci, ktorú u veliteľov dopĺňal privesok v tvare žalúďa. Teritoriálni velitelia a členovia ich štábov boli označení funkčným znakom obdĺžnikového tvaru s červenými hviezdami na modrom, červeno lemovanom súkenom podklade. Funkcie boli rozlíšené počtom hviezd a farbou vodorovného prúžka, ktorým bol v strede rozdelený znak. Ten sa nosil na kombinéze na ľavej strane prs.

V nadväznosti na oba dokumenty schválilo Predsedníctvo ÚV KSC v polovici novembra novú systemizáciu štábu veliteľa LM pre Slovensko. Jeho členmi sa stali vedúci oddelenia LM pri ÚV KSS ako náčelník štábu a prvý zástupca veliteľa LM pre Slovensko, vedúci politického odboru ako zástupca náčelníka štábu a 2. zástupca veliteľa LM pre Slovensko a ďalej vedúci operačného odboru, výcvikového odboru, referátu kadrovej evidencie a materiálneho odboru. Pri štábe, ale nie ako jeho členovia, ešte boli materiálny referent, jedna administratívna sila a vodič. Schválená bola tiež nová systemizácia krajských štábov. Okrem administratívnych síl a vodičov mali štáby v krajoch Bratislava a Košice plánovaných 6 osôb, v krajoch Nitra a Žilina 5 osôb a v krajoch Banská Bystrica a Prešov 4 osoby.⁴⁹

⁴⁷Tamže – Smernice pre činnosť Ludových milícií.

⁴⁸Súhlas k nasadeniu jednotiek Ludových milícií k spoločným akciám mohol vydať: a) OV KSC (KSS) pre akcie v rámci okresu, b) KV KSC (KSS) pre akcie v rámci kraja a c) ÚV KSC pre akcie presahujúce rámec kraja.

⁴⁹SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 850, Materiály zo zasadnutia Predsedníctva ÚV KSS 19. 11. 1953 – Správa o činnosti Ludových milícií na Slovensku do vydania Smerníc a Poriadku Ludových milícií Predsedníctva ÚV KSC a do dnešného dňa.

Dňom 1. júla 1954 sa doterajšie samostatné oddelenie ĽM reorganizovalo na 11. odbor ĽM pôsobiaci v rámci oddelenia orgánov strany, odborov a mládeže ÚV KSS. Odbor mal mať spolu 8 osôb, a to vedúci odboru, dvaja inštruktori úseku operačného a výcvikového, pracovník kádrovej evidencie, dvaja pracovníci hospodárskeho úseku, vodič a údržbár.⁵⁰

Všetky úlohy spojené so zabezpečením výstavby a činnosti ĽM prevzala armáda. Smernice MNO o spolupráci ĽM a armády vydané na počiatku februára 1954 zdôrazňovali, že jej cieľom je „zabezpečiť vždy a za všetch okolností pevnosť zázemí“.⁵¹ Vymedzovali aj základné okruhy spolupráce: a) pri uskutočňovaní vojenského výcviku príslušníkov ĽM a pri „preskúšaní akčieschopnosti“ jednotiek ĽM, b) pri spracovávaní plánov bojovej a politickej prípravy jednotiek ĽM, c) pri plánovaní využitia vojenských cvičísk, strelníc a iných zariadení armády pre výcvik ĽM, d) pri plánovaní a uskutočňovaní výcviku v ochrane proti zbraňam hromadného ničenia, f) pri uskladnení nebezpečného materiálu (granáty, trhaviny a pod.), g) pri spoločných akciách.

V tejto súvislosti sa v smerniciach podčiarkovalo, že „Lidové milície pomáhajú zabezpečiť čs. armáde obranu republiky a ochranu výstavby socializmu“.⁵² ĽM mohli pôsobiť ako samostatné jednotky zaradené pre plnenie spoločných úloh s jednotkami armády pod velením svojich veliteľov alebo ako skupiny či jednotlivci zaradení v rámci jednotiek armády pod velením vojenských veliteľov. Pritom sa mala dodržiavať zásada, že spoločnú akciu riadi vždy veliteľ vojenskej jednotky, ktorý vydáva rozkazy jednotkám ĽM prostredníctvom ich veliteľov.

Armáda sa stala aj hlavným dodávateľom zbraní, streliva a iného materiálu pre ĽM. Do výzbroje jednotiek ĽM boli v tomto čase zavedené ľahké guľomety kalibru 7,92 mm vz. 26 alebo vz. 34 N (jeden v každom družstve), rýchle oddiely boli vyzbrojované samopalmi, spomínanými guľometmi, pancierovkami (jedna na družstvo) a odstrelovačskými puškami. Boli uložené v zbrojniciach (výzbrojných skladoch) ĽM, ktoré sa podľa smerníc vedenia KSČ z októbra začali v závodoch intenzívne budovať.

Munícia, ako bolo rozhodnuté na zasadnutí Politického byra ÚV KSČ v septembri 1954, zostala „pro zajištění bezpečnosti uložena odděleně v armádních skladech, odkud si ji budou v případě potřeby jednotky Lidových milicij vyzvedávat.“⁵³

Počty zbraní a streliva Ľudových milícií na Slovensku k 31. 12. 1954

Kraj	Zbrane						Strelivo		
	Pi	Pu	Pu odst.	Sa	LG	Pa	7,65 mm (Pu, LG)	7,92 mm (Pu, LG)	9 mm (Sa)
Bratislava	849	3831	2	1102	309	28	62060	1171595	789084
Nitra	641	3089	2	1000	185	28	54615	712030	653834
Banská Bystrica	427	2171	1	457	170	18	37625	566746	635020
Žilina	695	2621	2	900	229	20	44725	923340	575305
Košice	842	3819	2	1013	272	24	53810	1051300	942400
Prešov	226	1119	1	329	73	16	23925	545400	522932
S P O L U	3680	16650	10	4801	1238	134	276760	4970411	4118575
								9365746	

Pi – pištoľ

Pu – puška

Pu odst. – odstrelovačská puška

Sa – samopal

LG – ľahký guľomet

Pa – pancierovka

Podľa SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 888, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 18. 2. 1955 – Správa o činnosti Ľudových milícií v roku 1954.

⁵⁰SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Sekretariát ÚV KSS, k. 91, Zápisnica zo zasadnutia Sekretariátu ÚV KSS 7. 7. 1954.

⁵¹VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1954, sig. 64-3/1-17.

⁵²Tamže.

⁵³Citované podľa BÍLEK, J. – PILÁT, V.: c. d., s. 89.

Pre rok 1954 bolo Slovensku stanovené smerné číslo 18 290 členov LM. Organizačnú štruktúru LM tu tvorilo 1629 družstiev, 516 čiat, 159 rôt a 44 práporov (pluky LM na Slovensku vytvárané neboli).⁵⁴ Na počiatku roka 1955 však rozhodlo Politické byro ÚV KSC o uskutočnení reorganizácie LM, ktorej cieľom malo byť zníženie počtu jednotiek a zároveň počtu platených funkcionárov LM pri krajských a okresných výboroch strany. Reorganizácia sledovala aj ďalšie posilnenie úlohy LM pri zabezpečovaní obrany štátu a ochrany komunistického režimu a to už nielen v čase mieru, ale aj za vojny.

Z doterajšej organizačnej štruktúry LM bol vypustený stupeň pluk a vytvorili sa tri druhy jednotiek: 1) strážne oddiely s úlohou „strážiť dôležité objekty a prevádzkať ich ochranu proti pozemnému nepriateľovi a spolupracovať s orgánmi CO v poriadkovej službe“, 2) rýchle oddiely, ktoré mali za úlohu „v súčinnosti s ostatnými ozbrojenými zbormi bojovať proti nepriateľským výsadbom, agentom a reakčným živlom“ a 3) oddiely protivzdušnej obrany určené „brániť závody proti vzdušným útokom nepriateľa.“⁵⁵ Nariadenie ministra vnútra č. 28/1955 Zb. zo 14. júna súčasne opäť upresnilo rukávové označenie milicionárov – guľatú pečiatku krajského veliteľa ZNB na páske nahradila guľatá pečiatka krajského veliteľa LM.

Rýchle oddiely sa stali mobilnými dispozičnými jednotkami krajských výborov KSC. Organizovali sa do práporov a súčasťou ich špeciálne zameraného výcviku bola aj účasť na spoločných cvičeniach s jednotkami armády, Vnútornej stráže a Verejnej bezpečnosti.

Protiletadlové jednotky LM v sile roty (dve palebné čaty, spolu štyri veľkokalibrové protiletadlové guľomety) mali byť na Slovensku budované až od roku 1956. Predpokladalo sa, že budú postavené v týchto závodoch: Závody J. Dimitrova v Bratislave, Strojárne 9. mája v Trenčíne, Kovohuty v Žiari nad Hronom, Považské celulózy v Žiline, Závody J. V. Stalina v Martine, Považské strojárne K. Gottwalda v Považskej Bystrici, Závody K. J. Vorošilova v Ilave, Závody všeobecného strojárstva v Ilave, Železničná stanica v Čiernej nad Tisou a v závodoch Chemosvit a Tatrasvit v Poprade.⁵⁶ Od výstavby týchto jednotiek sa napokon opäť ustúpilo.

Plánovaný počet členov LM na Slovensku pre rok 1955 bol stanovený na 13 050 osôb. Z toho malo byť 1563 členov rýchlych oddielov (kraj Bratislava – 502, Nitra – 200, Banská Bystrica – 90, Žilina – 306, Košice – 430 a Prešov – 35).⁵⁷ Vzhľadom na skutočné počty – k 18. 2. 1955 bolo registrovaných spolu 19 464 členov LM⁵⁸ – to znamenalo uskutočniť ich pomerne radikálnu redukciu. V jej priebehu sa rušili aj jednotky LM v centrálnych úradoch, v nevýrobných podnikoch a v armáde. Súčasne sa však ukázalo potrebné riešiť otázku náhrady za tých členov LM, ktorí v prípade brannej pohotovosti štátu podliehali vojenskej povinnosti. Podľa údajov orgánov KSS išlo až o 75 – 80 percent milicionárov.⁵⁹

Na základe vyhodnotenia možných zdrojov nábora bolo rozhodnuté, že za takejto situácie budú jednotky LM dopĺňané a) z radov komunistov oslobodených od vojenskej povinnosti z výrobných dôvodov, b) zo starších nevojakov – členov strany, c) z radov žien – členiek strany, schopných pre pomocnú službu, d) zo spoľahlivých zamestnancov – nekomunistov, e) z troch predvojenských ročníkov členov ČSM, ktorí absolvovali výcvik vo Zväzarme. Nečlenovia strany mali byť do jednotiek LM „zaradení ako pomocníci LM. Pre týchto bude ustanovený odlišný text prisahy a odlišné preukazy, ako aj označenie.“⁶⁰

⁵⁴SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 888, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 18. 2. 1955 – Správa o činnosti Ludových milícií v roku 1954.

⁵⁵SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 911, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 23. 12. 1955 – Správa o činnosti Ludových milícií na Slovensku po reorganizácii Ludových milícií.

⁵⁶Tamže.

⁵⁷SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 888, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 18. 2. 1955 – Správa o činnosti Ludových milícií v roku 1954.

⁵⁸SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 911, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 23. 12. 1955 – Správa o činnosti Ludových milícií na Slovensku po reorganizácii Ludových milícií.

⁵⁹Tamže.

⁶⁰Tamže.

V druhej polovici roka 1955 vydal ÚV KSČ doplnok k Poriadku a Smerniciam pre činnosť LM z roku 1953, ktorý reagoval na prebiehajúci vývoj tejto zložky a vymedzoval nové úlohy, práva a povinnosti členov LM ako aj zásady ich výcviku a výchovy. Veliteľom LM v ČSR sa stal 1. tajomník ÚV KSČ a na Slovensku 1. tajomník ÚV KSS. Dňom 15. apríla 1956 potom vstúpili do platnosti nové smernice pre súčinnosť LM a armády spracované na základe uznesenia Predsedníctva ÚV KSČ zo 14. novembra 1955. Vymedzovali najmä jej ciele a formy v čase mieru a za brannej pohotovosti štátu, respektíve za vojnového stavu.

Pre prípad ohrozenia republiky stanovilo Politické byro ÚV KSČ pre LM tieto úlohy: 1) spolupracovať s armádou pri organizovaní obrany závodov a miest proti pozemnému i vzdušnému nepriateľovi, 2) v spolupráci s ozbrojenými zložkami ministerstva vnútra viesť boj proti záškodníkovi, agentovi a reakčným živlom, 3) spolu s ostatnými ozbrojenými zložkami sa podieľať na likvidovaní nepriateľských vzdušných výsadvok, 4) spolupracovať s orgánmi CO pri udržiavaní poriadku v prípade nepriateľského vzdušného útoku a podieľať sa na odstraňovaní jeho následkov a 5) plniť iné úlohy podľa rozhodnutia ÚV KSČ.

Týmito úlohám zodpovedali aj upresnené zásady výcviku LM. Základ ich bojovej prípravy predstavovala taktická príprava, uskutočňovaná formou takticko-poradových zamestnaní a taktických cvičení v teréne. Ďalej sa vykonávala strelecká, poradová, ženijná, chemická, zdravotná a spojovacia príprava a výučba vojenskej topografie. Dôraz sa kládol na výcvik vo väčších celkoch, od čaty po prápor. Nacvičoval sa predovšetkým boj proti záškodníckym skupinám a diverzným výsadvokám so zameraním na stretový boj a aktívne vedenie útočnej a obrannej činnosti.

Súčasťou smerníc boli aj pokyny pre spracovávanie mobilizačných plánov jednotiek LM od roty vyššie. Pre každú jednotku mala byť stanovená niektorá z týchto mobilizačných úloh: a) doplnenie na plánované mierové počty, b) rozvinutie z mierovej organizácie na vojnovú podľa predurčených úloh, c) zmena organizačného zloženia v súlade s plánovanými úlohami.⁶¹

K 31. 1. 1957 bolo na Slovensku 12 205 príslušníkov LM, z toho 1641 členov rýchlych oddielov. Podľa pohlavia bolo v LM evidovaných 12 123 mužov a 82 žien a z hľadiska sociálneho zloženia išlo o 7142 robotníkov, 3293 milicionárov robotníckeho pôvodu pracujúcich v hospodárskych a verejných funkciách a 1770 iných zamestnancov – nerobotníkov. Povinných vojenskou službou bolo 10 419 a „nevojakov“ 1786 milicionárov. Vekové zloženie skupiny „vojakov“ bolo nasledujúce: do 35 rokov – 5086 osôb, vo veku 35 – 50 rokov – 4574 osôb a nad 50 rokov 759 osôb.⁶²

Na základe „skúseností“ z otrasov a kríz komunistického režimu v Poľsku a Maďarsku v roku 1956 bolo navrhnuté zvýšiť početný stav LM na Slovensku na 14 205 osôb. Ďalej bolo rozhodnuté venovať zvýšenú pozornosť uloženiu a kontrole zbraní a zbrojníc, ako aj uvádzaní LM do bojovej pohotovosti. Vyvrcholením bojovej prípravy jednotiek LM sa potom stali záverečné taktické cvičenia. Vo výcvikovom roku 1956–57 sa po prvýkrát uskutočnili okresné cvičenia na tému „Rota v útočnom boji“ a krajské cvičenia na tému „Prápor v útočnom boji“.

Doterajšia spolupráca LM s ostatnými ozbrojenými zložkami sa dostala na kvalitatívne vyššiu úroveň priamym začlenením LM do plánov tzv. „obraný tyla“. Išlo o okresné a krajské plány ochrany a obrany teritória v čase „ohrozenia bezpečnosti štátu“, ktoré kalkulovali s koordinovaným nasadením a úzkou spolupracou existujúcich ozbrojených zložiek. Komplexom týchto opatrení sa 16. apríla 1957 zaoberalo Predsedníctvo ÚV KSČ a boli schválené uznesením vlády ČSR zo 4. septembra 1957. V spracovávaných plánoch sa s jednotkami LM počítalo najmä pre zabezpečenie stráženia objektov zvláštnej dôležitosti, pre potláčanie aktivít vnútorných „reakčných živlov“ a pre likvidovanie nepriateľských výsadvok a diverzných skupín.

⁶¹VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1960, k. 397, sjg. 19/2-4.

⁶²SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 944, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 22. 3. 1957 – Správa o činnosti a sociálnom zložení Ludových milícií na Slovensku.

Otázky využitia LM v čase vojnového konfliktu sa podrobne riešili na zasadnutí Vojenskej komisie pri ÚV KSČ 20. júna 1957. Komisia predovšetkým potvrdila zásadu, že pri zabezpečovaní vonkajšej a vnútornej bezpečnosti štátu LM „jako súčasť strany plní pouze úlohy stanovené jim orgány strany... a v žádném případě nenahrazují orgány státní moci“.⁶³ Pod týmto zorným uhlom potom odsúhlasila návrh generálneho štábu čs. armády „pri obraně týlu jako celku ponechat LM v záloze a podle rozhodnutí orgánů strany používat jich buď samostatně, neb v součinnosti s ostatními ozbrojenými sbory na nejdůležitějších a neohroženějších úsecích boje s nepřitelem...“⁶⁴

Vojenská komisia pri ÚV KSČ ďalej prerokovala základné otázky vojnovej organizácie LM. Podľa nich mali byť v prípade „ohrozenia republiky“ jednotky LM ponechané len vo veľkých závodoch, a to v celkovom počte 54 samostatných čiat, rôt a práporov, z toho na Slovensku 5 práporov a 3 roty. Išlo v podstate o existujúce jednotky rýchlych oddielov. Vojnové počty členov LM boli navrhnuté na 16 719 osôb (25 percent ich mierového stavu), z toho na Slovensku 2769 osôb.⁶⁵ Pre zabezpečenie rýchlej bojaschopnosti „vojnových“ jednotiek komisia súčasne rozhodla o uvoľnení 615 funkcionárov LM z výkonu vojenskej povinnosti. Odporučila tiež, aby mierová organizácia a dislokácia týchto jednotiek bola v čo najkratšom čase prispôbená vojnovej organizácii a dislokácii.

V prijatom uznesení Vojenská komisia pri ÚV KSČ ďalej uložila ministrovi národnej obrany zabezpečiť pre jednotky LM výzbroj a potrebný materiál a „vypracovať v súčinnosti se štáбом LM při ÚV KSČ plán materiálně technického zásobování jednotek LM za války a plán vytvoření mobilizačních zásob pro LM. Zásoby vytvořit ve stejné výši jako pro čs. lidovou armádu...“⁶⁶ V spolupráci s ÚV KSČ mali byť pre vojnovú situáciu spracované aj smernice pre súčinnosť LM a armády, smernice pre doplňovanie a riadenie jednotiek LM a ich nové mobilizačné plány.

Vojnovú organizáciu a úlohy LM schválilo uznesenie Politického byra ÚV KSČ z 18. 2. 1958. Súčasne uložilo zapracovať požiadavky na materiálne zabezpečenie LM do vojenských častí päťročného plánu, respektíve do perspektívnych výrobných plánov podnikov špeciálnej výroby.

V súvislosti s novým vymedzením úloh LM sa vytvorili tri typy jednotiek. Okrem rýchlych oddielov išlo o oddiely okresných záloh (OOZ), ktoré boli predurčené pre zabezpečenie „klľudu a poriadku“ v súčinnosti s orgánmi ministerstva vnútra a inými ozbrojenými zložkami (RO a OOZ predstavovali tzv. krajskú zálohu) a ďalej o strážne oddiely pre ochranu závodov a dôležitých objektov.

Rýchle oddiely mali presne určenú organizáciu, ktorá bola prispôbená schválenej vojnovej organizácii a kládla dôraz na ich palebnú silu a schopnosť samostatného vedenia bojových akcií. Organizačná štruktúra RO sa rozšírila o jednotky vyzbrojené ťažkými guľometmi kalibru 7,62 mm vz. 43 Gorjunov, protiletadlovými guľometmi kalibru 12,7 mm vz. 38 S a tarasnicami T-21, o motocyklovú prieskumnú čatu a rôzne zabezpečovacie jednotky (ženijné, spojovacie a pod.). Upresnené bolo tiež rozmiestnenie a zloženie RO podľa miest a závodov (príloha č. 5). Výber do RO sa uskutočňoval zo starších členov LM a „nevojakov“.

Organizácia strážnych oddielov a oddielov okresných záloh nebola presne stanovená. Zohľadňovala, rovnako ako počet ich členov, miestne podmienky a predpokladané úlohy LM. Počty milicionárov v práporoch sa pohybovali od 150 do 550 osôb a v rotách do 200 osôb.⁶⁷ Prísľušníci strážnych oddielov a oddielov okresných záloh boli vyzbrojení len ručnými zbraňami.

⁶³VHA Praha, f. MNO/sekr. min. 1957, k. 16, sig. 8/1-28.

⁶⁴Tamže.

Na generálnom štábe sa však uvažovalo aj o možnosti využiť Ludové milície ako „výpomoc“ pri ničení dôležitých vojenských komunikačných a hospodárskych objektov. Táto predstava bola napríklad v liste náčelníka generálneho štábu gen. V. Kratochvíla vedúcemu 14. odboru ÚV KSČ Salgovi z mája 1957 formulovaná takto: „Lidové milice by se měly v provedení úkolů plánu ničení zúčastnit tím, že by ze starších spolehlivých soudruhů vytvořily na jednotlivých závodech destruktční buňky v počtu 5 – 15 lidí, které by při zvýšeném ohrožení provedly přípravu objektů k ničení, případně podle potřeby jejich zničení.“ VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1957, k. 328, sig. 19/2-23.

⁶⁵VHA Praha, f. MNO/sekr. min. 1957, k. 16, sig. 8/1-28.

⁶⁶VHA Praha, f. MNO/KGŠ 1957, k. 314, sig. 24-5/10.

⁶⁷VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1958, k. 334, sig. 18/6-11.

Počty jednotiek Ľudových milícií k 1. 10. 1958

Kraj	Celkový počet	Z toho		Spolu krajská záloha	Počet strážných objektov	Organizácia RO (počet)		
		v RO	v OOZ			práporý	roty	čaty
Bratislava	3628	607	238	845	126	1	1	-
Nitra	2346	489	1197	1686	51	1	-	-
Banská Bystrica	2319	489	375	864	109	1	-	-
Žilina	2433	607	482	1089	141	1	1	-
Košice	2399	518	1151	1669	56	1	-	-
Prešov	983	118	325	443	77	-	1	-
S P O L U	14108	2828	3768	6596	560	5	3	-

Podľa VHA Praha, f. MNO-GŠ/OS 1958, k. 334, sig. 18/6 - 11

V tomto čase sa začali jednotky ĽM vybavovať novým materiálom. Časť zastaraných a opotrebovaných pušiek nemeckej výroby (kalibru 7,92 mm vz. 98 N) bola vymenená za samočinné pušky kalibru 7,62 mm vz. 40 S. Členovia ĽM dostali vojenské prilby, protichemické ochranné masky, zimnú výstroj, ako aj novozavedenú rovnošatu sivomodrej farby (rukávové a funkčné označenie zostalo zachované). Koncom roka 1958 už boli dve tretiny členov ĽM na Slovensku vybavené novými výstrojnými súčiastkami. Vo veľkom počte sa však dodával aj technický materiál pre ženijné, spojovacie a iné jednotky a pre štáby ĽM.

Upresnený bol tiež spôsob vyhlasovania bojovej pohotovosti jednotkám ĽM. S účinnosťou od 31. júla 1958 sa podľa rozsahu členila na pohotovostnú službu, čiastočnú bojovú pohotovosť, bojovú pohotovosť rýchlych oddielov a bojovú pohotovosť všetkých jednotiek.

Doplnkom k smerniciam o činnosti ĽM boli potom uskutočnené čiastočné zmeny v štruktúre riadiacich orgánov. Po vytvorení samostatných oddelení stranických orgánov pri ÚV KSS a KV KSS prešli otázky ĽM do ich pôsobnosti, pričom vedúci oddelenia pri KV KSS sa zároveň stal zástupcom krajského veliteľa ĽM. Doterajší inštruktori krajských a okresných štábov ĽM boli zaradení ako náčelníci operačnej alebo hospodárskej skupiny a pri štáboch všetkých stupňoch vznikli funkcie náčelníka spojenia, náčelníka zdravotnej služby a pod.

Do konca 50. rokov sa pozornosť stranických orgánov a štábov ĽM sústreďovala predovšetkým na dobudovanie jednotiek ĽM podľa novej organizácie, ktorá sa ďalej upresňovala. Išlo najmä o vytvorenie mínometných čiast rýchlych oddielov vyzbrojených mínometmi kalibru 82 mm. V súvislosti s tým sa čiastočne upravovali aj plánované mierové počty ĽM (príloha č. 7). Vo vývoji členskej základne ĽM sa okrem sledovania triedneho hľadiska – k 31. 1. 1959 malo zo 14 435 členov ĽM robotnícky pôvod 86,8 percent⁶⁸ – dôraz kládol hlavne na intenzívny nábor žien. Počítalo sa s nimi predovšetkým na obsadenie tzv. pomocných funkcií v RO, ako boli radisti, obsluhy telefónnych ústrední, príslušníci zdravotníckych jednotiek a pod. Spomenuté nízke zastúpenie žien v ĽM na Slovensku z roku 1956 v nasledujúcom roku ďalej pokleslo – na 49 osôb. Ale už v roku 1958 bolo medzi milicionármi 193 a v roku 1959 dokonca 248 žien.⁶⁹

V polovici januára 1960 schválil ÚV KSČ zásady nového územného usporiadania štátu a krátko po tom, 15. marca, schválilo Politické byro ÚV KSČ hlavné zásady s tým súvisiacej reorganizácie Ľudových milícií. Pre nové kraje Slovenska zároveň stanovilo tieto plánované

⁶⁸SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1006, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 27. 3. 1959 – Správa o činnosti jednotiek Ľudových milícií na Slovensku za rok 1958 – 1959.

⁶⁹SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1033, Správa o činnosti jednotiek Ľudových milícií na Slovensku za rok 1959 – 1960 predložená 13. schôdzi Byra ÚV KSS.

počty: Západoslovenský kraj – 6300 osôb, Stredoslovenský kraj – 5250 a Východoslovenský kraj – 4100 osôb. Spolu tak malo byť na Slovensku 15 650 členov ĽM.⁷⁰ Neskôr bol plánovaný počet členov ĽM v Stredoslovenskom kraji upresnený na 5600 osôb, čo znamenalo zvýšenie súhrnného smerného čísla pre Slovensko na 16 000 milicionárov.⁷¹

Pre reorganizáciu jednotiek ĽM – ich doterajšia typizácia zostala zachovaná – boli stanovené tieto zásady: 1) Z existujúcich práporov RO ponechať len tie, ktoré sú organizované v rámci jedného alebo výnimočne dvoch susedných okresov. Ostatné prápory RO ako organizačné celky zrušiť, ich strelecké roty začleniť do oddielov okresných záloh a špeciálne jednotky podriadiť priamo krajským veliteľom ĽM. 2) Oddiely okresných záloh organizovať podľa dôležitosti, veľkosti a počtu okresov v krajoch tak, aby v každom okrese boli aspoň 2 – 3 samostatné strelecké čaty. Oddiely vytvoriť z existujúcich jednotiek, streleckých rôt zrušených práporov RO a z doterajších samostatných streleckých čiat a rôt RO a rozmiestniť ich po celom teritóriu okresu s časťou síl v okresnom meste ako sídle OV KSS. 3) Organizáciu strážnych oddielov ponechať bez zmien.⁷²

Reorganizácia sa mala skončiť do 15. 7. 1960. K tomuto dátumu bolo na Slovensku spolu 14 978 členov ĽM, 2516 členov práporov RO a samostatných špeciálnych jednotiek, 2950 členov oddielov okresných záloh a 9460 členov strážnych oddielov. Bolo vytvorených päť práporov RO, a to v Západoslovenskom kraji jeden (Bratislava), v Stredoslovenskom kraji dva (veliteľstvá v Banskej Bystrici a Žiline) a vo Východoslovenskom kraji jeden (veliteľstvo Svit). Prápor RO mal 489 osôb. Oddiely okresných záloh sa organizovali väčšinou do samostatných streleckých čiat (29 osôb), výnimočne do streleckých rôt (117 alebo 175 osôb) či samostatných streleckých družstiev (8 osôb). Spolu sa na Slovensku vytvorilo 75 samostatných čiat, 5 samostatných rôt a 3 samostatné družstvá okresných záloh ĽM (príloha č. 6).

V súvislosti s reorganizáciou jednotiek ĽM sa novo riešili aj kompetenčné otázky rozhodovania o ich „bojovom“ využití. Bolo stanovené, že v prípade mimoriadnych opatrení v mierových podmienkach o vyhlásení pohotovosti strážnych jednotiek rozhoduje OV KSS, o nasadení oddielov okresných záloh KV KSS a rýchlych oddielov ÚV KSČ (v prípade nebezpečenstva z oneskorenia KV KSS, ktorý dodatočne žiada ÚV KSČ o súhlas). Za brannej pohotovosti štátu právomoc disponovať so strážnymi jednotkami a oddielmi okresných záloh mala komisia obrany pri OV KSS respektíve okresný veliteľ ĽM (v prípade nebezpečenstva z oneskorenia), s RO a so samostatnými špeciálnymi jednotkami potom komisia obrany pri KV KSS alebo krajský veliteľ ĽM.⁷³

V roku 1962 bol vydaný nový Poriadok Ľudových milícií, ktorý upresňoval úlohy tejto zložky v podmienkach „víťazstva socializmu“ v Československu. ĽM charakterizoval ako ozbrojený zbor robotníckej triedy KSČ a súčasne – v kontexte tézy o všeludovom charaktere obrany socialistickej vlasti – ako jednu z foriem účasti ľudu na obrane štátu. Z hľadiska vonkajšej bezpečnosti ČSSR bolo hlavnou úlohou ĽM „spolehlivě zabezpečiť mírovou práci pracujícího ľudu před hrozbou nepřátelské agrese“.⁷⁴ Vo vnútrobezpečnostnej rovine sa ĽM mali podieľať na ochrane socialistickeho zriadenia a spolu so ZNB zasahovať proti tým, ktorí by sa pokúsili ohroziť bezpečnosť občanov, socialistické vlastníctvo alebo narušiť normy socialistickeho spolunažívania.

⁷⁰SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1039, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 26. 8. 1960 – Správa o reorganizácii jednotiek Ľudových milícií na Slovensku.

⁷¹SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1053, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 31. 3. 1961 – Správa o činnosti, sociálnom a vekovom zložení Ľudových milícií na Slovensku.

⁷²SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1039, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 26. 8. 1960 – Správa o reorganizácii jednotiek Ľudových milícií na Slovensku.

⁷³Komisie obrany pri krajských a okresných výboroch KSS boli vytvorené v roku 1959 namiesto komisií rád KNV a ONV pre veci obrany.

⁷⁴Citované podľa BÍLEK, J. – PILÁT, V.: c. d., s. 93.

Nové vymedzenie úloh LM sa odzrkadlilo v čiastočnom zvýšení ich početného stavu. Pre rok 1962 boli pre LM na Slovensku schválené mierové počty 16 523 osôb, z toho pre Západoslovenský kraj 6823 osôb, pre Stredoslovenský kraj 5600 osôb a pre Východoslovenský kraj 4100 osôb. Skutočné počty členov LM k 1. 1. 1962 pritom činili 16 277 osôb (z toho 237 žien). V Západoslovenskom kraji bolo 6566 členov LM (83 žien), v Stredoslovenskom kraji 5693 (82) a vo Východoslovenskom kraji 4018 (72).⁷⁵ Doplnenie skutočných počtov na plánované malo byť v Západoslovenskom kraji zabezpečené najmä posilnením strážneho oddielu v Bratislave a vo Východoslovenskom kraji vytvorením novej závodnej jednotky vo VSŽ Košice, s ktorou sa počítalo ako s jadrom RO v tomto regióne.

Uvedené plánované počty sa považovali za „optimálne“ ako z hľadiska predpokladaného použitia LM, tak z hľadiska možností zabezpečenia personálnych i materiálových požiadaviek ich výstavby. Určujúcou tendenciou vývoja LM po „dobudovaní základov socializmu“ bol dôraz na zvýšenie ich bojovej hodnoty, operačnej pripravenosti a na všestranné materiálové zabezpečenie.

Koncom roka 1962 rozhodlo Predsedníctvo ÚV KSČ o rýchlom dobudovaní spojovacej siete LM. Okresným štábom, štábom RO a oddielom okresných záloh i špeciálnych jednotiek RO boli postupne dodávané nové prenosné rádiostanice R-108 a R-105, ktoré zabezpečovali spojenie na úrovni okresu a kraja. Velitelia práporov RO dostali k dispozícii aj rádiostanice R-118 na automobiloch Tatra 805 pre spojenie s krajskými štábmi vybavenými rovnakými spojovacími prostriedkami. Pri štábe LM pri ÚV KSS potom vznikla samostatná spojovacia čata s úlohou zabezpečiť rádiové a linkové spojenie so štábom LM pri ÚV KSČ a krajskými štábmi. Mala 33 osôb a jej „výbavu“ tvorili štyri automobily Tatra 805 s rádiostanicami R-118, R-103, RM-31-M a R-108.⁷⁶ Príprava obslúh spojovacích prostriedkov sa uskutočňovala v 14-dňových kurzoch v spojovacích útvaroch čs. armády v Trenčíne a Prešove, v Spojovacom učilišti v Novom Meste nad Váhom a v jednomesačnom kurze vo Vojenskom učilišti v Poprade. Do konca roka 1964 kurzy absolvovalo 163 spojovacích špecialistov LM z celého Slovenska.⁷⁷

Ku kvalitatívnym zmenám dochádzalo i v ďalších oblastiach materiálového zabezpečenia LM. Veliteľským orgánom a prieskumným čatám RO sa postupne prideliť terénne osobné automobily GAZ, ktoré nahrádzali doterajšie trojkolové motocykle. Zároveň sa urýchlil proces prezbrojovania LM modernými pechotnými zbraňami unifikovanými so zbraňami používanými v armáde. V rokoch 1959 – 1962 dostala časť jednotiek samonabíjacie pušky vz. 52 a v roku 1963 sa začalo prezbrojovanie RO a oddielov okresných záloh novými samopalmi vz. 58 a univerzálnymi guľometmi vz. 59. Strážnym oddielom sa dodávali samopaly vz. 24 a 26. Všetky nové zbrane mali unifikovaný kaliber 7,62 mm.

Výcvik jednotiek LM bol naďalej organizovaný podľa ich „špecializácie“, ale s väčším dôrazom na prípravu čiat a družstiev. Uznesenie ÚV KSČ pre bojovú prípravu LM vo výcvikovom roku 1962 ukladalo, aby sa vykonávala dôsledne z hľadiska predpokladaného použitia jednotiek jednotlivých typov. Vo vzťahu k RO a oddielom okresných záloh sa mala „zvláštni pozornosť venovať výcviku jednotiek LM pro útočný boj (útok z chodu, střítný boj). Rychle zaujímat předbojové a bojové sestavy, provádět manévry jednotek. Kromě toho cvičit jednotky v provádění nepřetržitého bojového zabezpečení všeho druhu.“⁷⁸ Zvýšil sa aj akcent na prípravu strážnych jednotiek, ktoré okrem úloh ochrany závodov a dôležitých objektov mali zabezpečovať prí-

⁷⁵SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1083, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 5. 5. 1962 – Správa o činnosti jednotiek Ludových milícií na Slovensku za rok 1961.

⁷⁶SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1107, Materiály zo zasadnutia Predsedníctva ÚV KSS 28. 6. 1963 – Správa o činnosti a sociálnom a vekovom zložení jednotiek Ludových milícií na Slovensku za rok 1962/1963 a k. 1126, Materiály zo zasadnutia Predsedníctva ÚV KSS 10. 4. 1964 – Správa o činnosti jednotiek Ludových milícií na Slovensku za rok 1964.

⁷⁷SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1148, Materiály zo zasadnutia Predsedníctva ÚV KSS 27. 3. 1965 – Správa o činnosti, sociálnom a vekovom zložení jednotiek Ludových milícií na Slovensku za rok 1964.

⁷⁸SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1083, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 5. 5. 1962 – Uznesenie ÚV KSČ k bojovej príprave jednotiek Ludových milícií pre výcvikový rok 1962.

padné doplňovanie RO a oddielov okresných záloh. Záverečné (previerkové) cvičenia jednotiek LM sa začali uskutočňovať bez predchádzajúcej prípravy, v nadväznosti na vyhlásenie bojovej pohotovosti a väčšinou v súčinnosti s jednotkami čs. armády alebo ministerstva vnútra.

Zvýšeným požiadavkám na pohotovosť a operačnú pripravenosť jednotiek LM zodpovedalo aj úsilie o prehĺbenie politickej a odbornej úrovne veliteľských kádrov, pre ktoré sa organizovali intenzívne zdokonaľovacie kurzy vo vojenských učilištiach a v stranických školách. Pozornosť sa venovala tiež skvalitňovaniu triedneho, sociálneho a najmä vekového zloženia LM. Nábor do závodných jednotiek sa sústreďoval predovšetkým na mladých robotníkov a stredné technické kádre, ktorí boli členmi alebo kandidátmi KSS.

Z celkového počtu 16 382 členov LM na Slovensku k 31. 12. 1966 bolo 8865 (51,1%) robotníkov, 4572 (27,9%) stredných technických kádrov, 1258 (7,7%) inžiniersko-technických hospodárskych pracovníkov, 1606 (9,8%) administratívnych pracovníkov a 81 (0,5%) poľnohospodárov. Z hľadiska vekového zloženia išlo o 5838 osôb vo veku 25 – 35 rokov, 6703 osôb vo veku 36 – 45, 2812 osôb vo veku 46 – 55 rokov, 752 osôb vo veku 56 – 60 rokov a 277 osôb vo veku nad 60 rokov. Priemerný vek členov LM bol 42 rokov. Vo vzťahu k členskej základni KSS bolo v LM organizovaných 20,6 percent všetkých členov a kandidátov strany.⁷⁹

V tomto čase sa vedenie KSČ opäť pokúsilo prekonať právnu labilitu, či legislatívne vákum existencie LM. Ludové milície ako ozbrojená zložka neboli zahrnuté do branného systému štátu vymedzeného v zákone o obrane ČSSR z 18. 4. 1961 (č. 40/1961 Zb.) a nový zákon o ZNB z 30. 8. 1965 (č. 70/1965 Zb.) zrušil aj tie ustanovenia zákona o národnej bezpečnosti z roku 1949, o ktoré sa organizovanie a výstavba LM mohli doteraz nepriamo opierať. Už v januári 1965 preto sekretariát ÚV KSČ rozhodol o vypracovaní samostatného dokumentu o mieste a úlohách LM v spoločnosti a v brannom systéme štátu.⁸⁰

Na aktuálnu „potrebu“ takéhoto dokumentu upozorňovali okrem iného aj pochybnosti o zmysle ďalšej existencie LM, ktoré sa začali objavovať v súvislosti s narastajúcimi problémami politického a najmä hospodárskeho vývoja v ČSSR. Názor, že „Ludové milície už zohrali svoju úlohu a vzhľadom na hospodárske úlohy postupne zaniknú“, zastávali aj niektorí vedúci pracovníci stranických a hospodárskych orgánov.⁸¹ Na viaceré nejasnosti a nedoriešené otázky spojené s existenciou LM však poukazovali aj samotní ich členovia.⁸² Ubezpečením a dôkazom, že „historická“ úloha LM ešte neskončila, sa malo stať stretnutie členov LM s predstaviteľmi „strany a vlády“ na Pražskom hrade 22. 2. 1967, po ktorom nasledovala široká objasňovacia kampaň priamo v jednotkách.

* * *

V dynamickom spoločenskopolitickom pohybe československej spoločnosti v nasledujúcich rokoch zostal pokus o právne vymedzenie existencie LM len v teoretickej rovine. Súčasťou úsilia o reformu byrokraticko-centralistického modelu socializmu sa naopak stala ostrá kritika LM ako ozbrojeného zboru jednej politickej strany, ktorá vyústila do požiadavky ich zrušenia. Väčšina príslušníkov LM sa v tomto čase postavila za najkonzervatívnejšie sily v komunistickej strane, spolupracovala s okupačnými vojskami Varšavskej zmluvy a aktívne sa zapojila do tzv. normalizačného procesu. Nová komunistická vládna garnitúra potom ešte viac prehĺbila mocenskú a represívnu funkciu LM, čo sa odzrkadlilo aj v ďalšom zdokonaľovaní ich organizácie a výzbroje. Existencia LM skončila 21. 12. 1989, keď boli – v nadväznosti na zrušenie ústavného článku o vedúcej úlohe KSČ – rozhodnutím mimoriadneho zjazdu KSČ rozpustené.

⁷⁹SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1185, Materiály zo zasadnutia Predsedníctva ÚV KSS 14. 4. 1967 – Správa o činnosti jednotiek Ludových milícií na Slovensku za výcvikové obdobie v roku 1966.

⁸⁰BÍLEK, J. – PILÁT, V.: c. d., s. 93.

⁸¹SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1185, Materiály zo zasadnutia Predsedníctva ÚV KSS 14. 4. 1967 – Správa o činnosti jednotiek Ludových milícií na Slovensku za výcvikové obdobie v roku 1966.

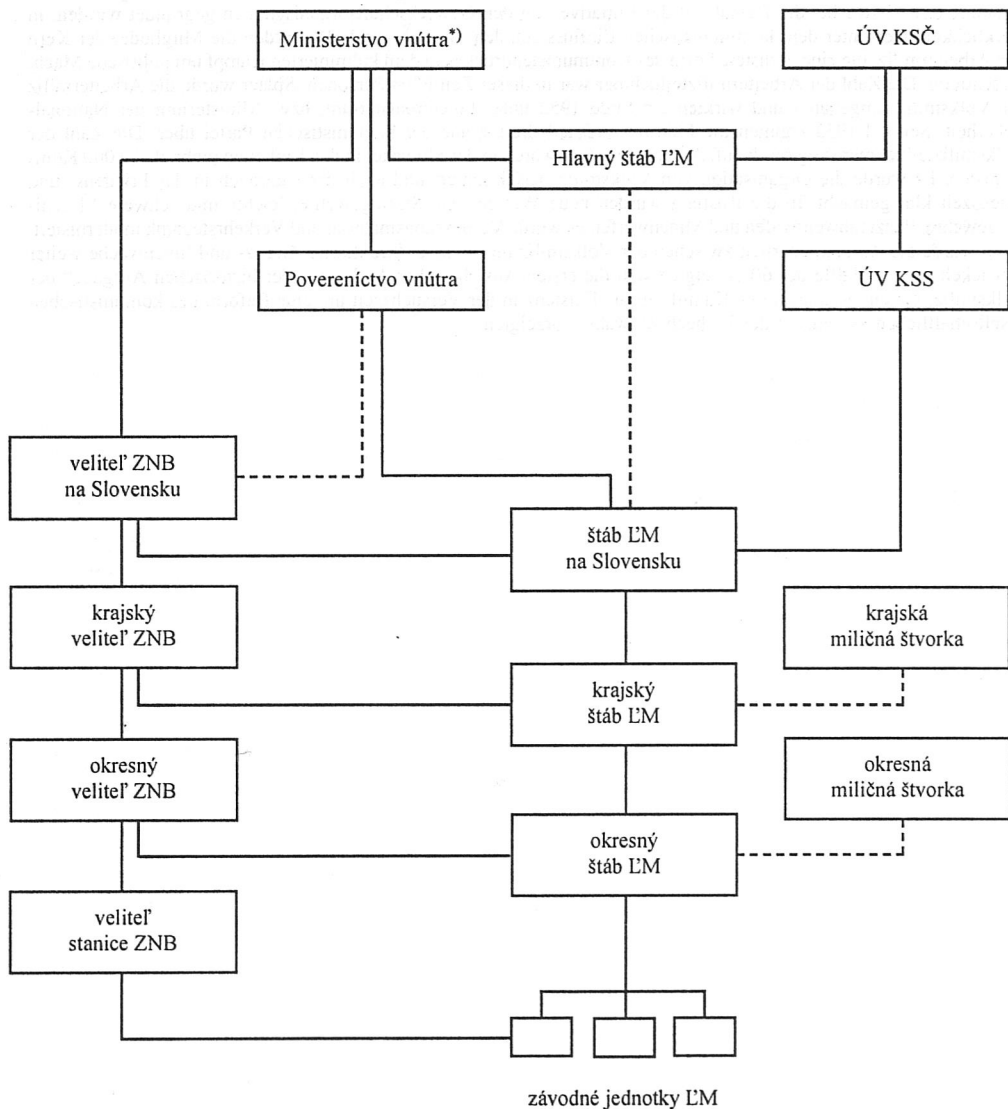
⁸²Tamže.

ŠTAIGL: VOLKSMILIZ IN DER SLOWAKEI – ORGANISATORISCHER VERLAUF BIS IN DIE HÄLFTE DER SECHZIGER JAHRE.

Die Studie befasst sich mit der Problematik der Volksmiliz (Ludové milície) als bewaffneten Korps der Tschechoslowakischen Kommunistischen Partei in der Zeit ihres Machtmonopols. Der Schwerpunkt der Volksmiliz lag in den Kampf gegen die inneren Oppositionskräfte und deshalb hatten sie in den kommunistischen Regime meistens die Funktion der Einschüchterung und Repressive erfüllt. Im wesentlichen bestanden sie aus militärischen Organisation und arbeiteten eng mit anderen militärischen Einheiten bei der Erfüllung sogenannter Stabsicherheitsaufgaben zusammen. Was de jure antrifft, da lag ihre Kompetenz nur außerhalb des Verteidigungsystems des Staates. Der Autor richtet seine Aufmerksamkeit auf die Entstehungsfragen, Organisationsentwicklung und Führung der Volksmiliz auf der Basis der Archivadokumente, die in kommunistischem Regime nicht zugänglich waren.

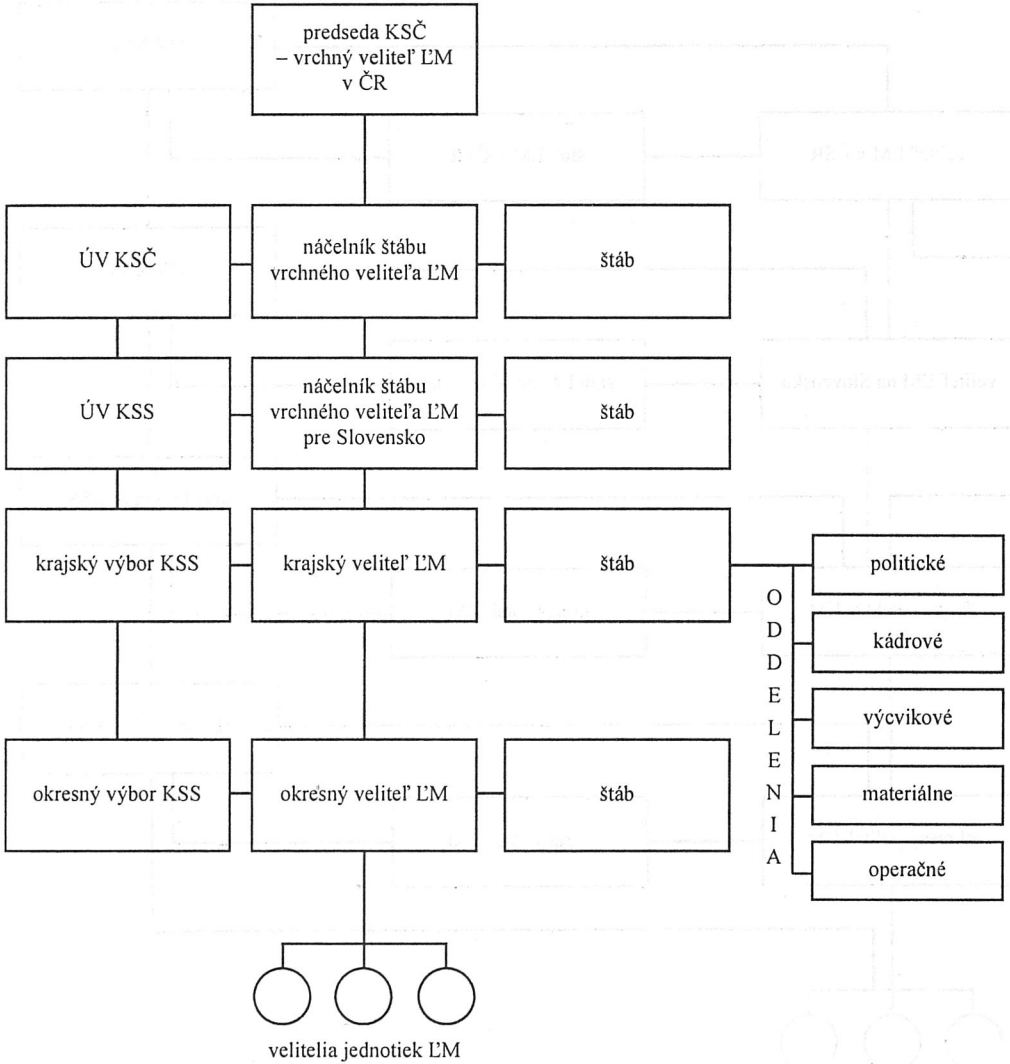
Das Formieren von Rüstungseinheiten der Arbeiter in der Slowakei began schon im Sommer 1946. Es ging um sogenannte Betriebswache, die formal mit der Initiative von den Gewerkschaftsorganisationen gegründet wurden, in Wirklichkeit aber unter dem kommunistischen Einfluss standen. Im Februar 1948 wurden die Mitglieder der Kern von Arbeitermiliz, die eine gerüstete Form des Kommunistendruckes in dem kulminierten Kampf um politische Macht präsentierte. Die Zahl der Arbeitermilizteilnehmer war in dieser Zeit 6704 Personen. Später wurde die Arbeitermiliz zur Volksmiliz umgenannt und wirkten bis Ende 1952 unter Innenministerium, bzw. Ministerium der National-sicherheit. Seit 1.1.1953 nahmen die Führung offiziell die Organe der kommunistischen Partei über. Die Zahl der Volksmilizteilnehmer stieg rasch auf. Anfang der 60-er waren in der Slowakei in den Einheiten mehr als 16 000 Kommunisten. Es wurde die Organisation von Volksmiliz perfektioniert und auch der Gebrauch in der Friedens- und Kriegszeit klar gemacht. In die Rüstung wurden neue Waffen, wie Sturmgewehre, leichte und schwere Maschinengewehre, Panzerabwehrwaffen und Minenwerfer, es wurde Verbindungsmaterial und Verkehrstechnik modernisiert. Dann wurde die Zusammenarbeit zwischen der Volksmiliz und Armee, Streitkräfte, Grenz- und Innenwache weiter entwickelt. In der Hälfte der 60-er zeigten sich die ersten Ansichte über Aufhören „der historischen Aufgabe“ der Volksmiliz, die einigermaßen den Kampf um die Existenz in der Versuchszeit um eine Reform des kommunistischen gesellschaftlichen Systems in der Tschechoslowakei vorzeigten.

RIADENIE ĽUDOVÝCH MILÍCIÍ V ROKOCH 1948 – 1952

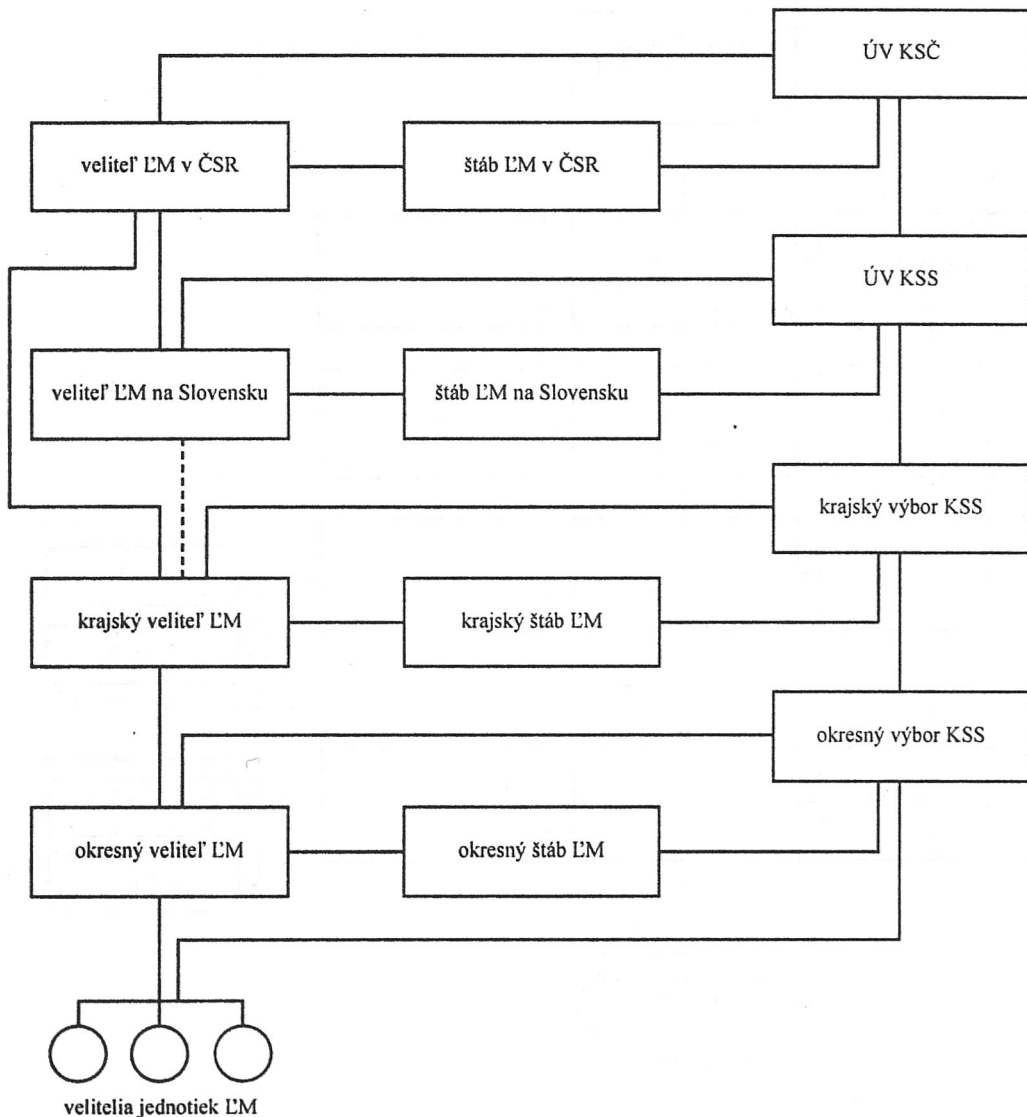
*) Od roku 1950 Ministerstvo národnej bezpečnosti

**ŠTRUKTÚRA RIADIACICH ORGÁNOV ĽUDOVÝCH MILÍCIÍ
SCHVÁLENÁ V ROKU 1952**

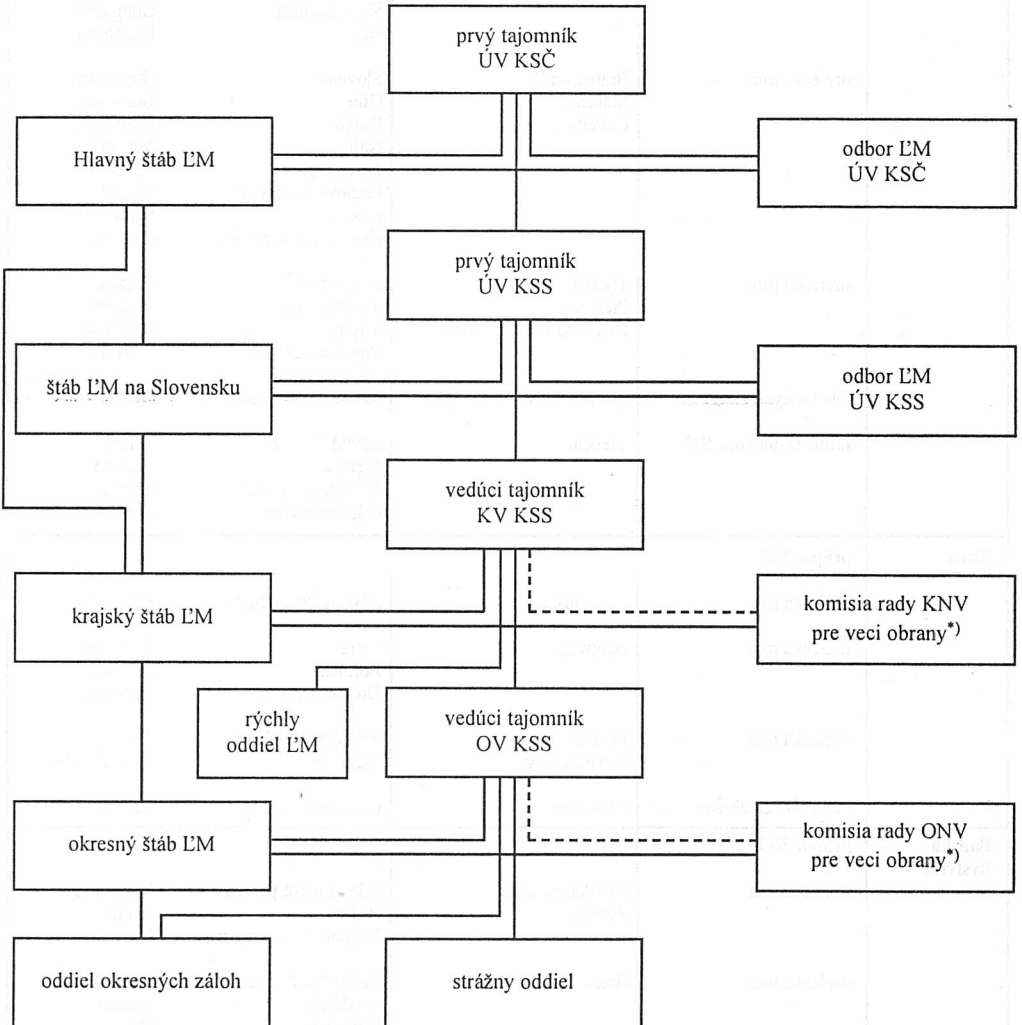
Príloha č. 3

RIADENIE ĽUDOVÝCH MILÍCIÍ OD NOVEMBRA 1953

RIADENIE ĽUDOVÝCH MILÍCIÍ OD 1. 1. 1956

*) Od roku 1959 komisie obrany pri KV KSS a OV KSS

Kraj	Jednotka	Zloženie z okresov	Závody
Bratislava	prápor RO		
	strelecká rota	Bratislava III. Bratislava IV.	Pivovar Vinárske závody Vodáreň Závod J. Dimitrova Závod Mieru Stollwerk Stavomontáže BEZ Bratislava Bratislava Bratislava Bratislava Bratislava Bratislava Bratislava
	strelecká rota	Bratislava II. Malacky Galanta	Slovnaft Gumon Kablo Nafta Oprastroj Liehový priemysel Cukrovar Kraj. opravňa strojov Bratislava Bratislava Bratislava Malacky Malacky Malacky Sládkovičovo Galanta
	strelecká rota	Tmava Piešťany Nové mesto nad Váhom	Kovosmalt Kovotechma Mlyny Presná mechanika Trnava Piešťany Piešťany Stará Turá
	rota ťažkých zbraní samostatná rota RO	Bratislava IV. Trenčín	Závod J. Dimitrova Závod 9. mája Merina Kvasný priemysel Odevné závody Bratislava Kubrá Trenčín Trenčín Trenčín
Nitra	prápor RO		
	strelecká rota	Partizánske	Závody 29. augusta Partizánske
	strelecká rota	Bánovce	Tatra Zornica Drevopriemysel Bánovce Bánovce Uhrovec
	strelecká rota rota ťažkých zbraní	Levice Nové Zámky Prievidza	Závod S. M. Kirova Elektrosvit Chemické závody Tlmače Nové Zámky Nováky
Banská Bystrica	prápor RO		
	strelecká rota	Banská Bystrica Zvolen	Harmanecké papierne Bučina Podpolianske strojárne Harmanec Zvolen Detva
	strelecká rota	Brezno	Švermovo železiarne Mostáreň Petrochema Sigma Podbrezová Brezno Dubová Závadka
	strelecká rota rota ťažkých zbraní	Lučenec Kremnica	Poľana Slov. magnezit. závody Kovosmalt Závod SNP Opatová Lovinobaňa Fiľakovo Žiar nad Hronom

Vojenská história

Kraj	Jednotka	Zloženie z okresov	Závody
Žilina	prápor RO		
	strelecká rota	Žilina	Považské chem. závody Cementáreň V.Širokého Slovena Žilina Lietavská Lúčka Žilina
	strelecká rota	Martin	Závody J. V. Stalina Hlavné dielne Martin Vrútky
	strelecká rota	Ružomberok	Závod V. I. Lenina Grafocelpap Technocelpap Rybárpole Ružomberok Ružomberok
	rota ťažkých zbraní samostatná rota RO	Považská Bystrica Ilava	Považské strojárne Závody K. J. Vorošilova Závody všeob. stojárenstva Považská Bystrica Dubnica Dubnica
Košice	prápor RO		
	strelecká rota	Košice	Východoslov. strojárne Verejné služby Východoslov. tehelne Pivovar Východoslov. elektrárne Okr. priem. kombinát Pozemné stavby Dopravný podnik Magnezitka Baňa Košice Košice Košice Košice Košice Košice Košice
	strelecká rota	Gelnica	Východoslov. strojárne Kovohuty Moravské elektr. závody Prakovce Krompachy Krompachy
	strelecká rota	Poprad	Chemosvit Tatrasvit Tatravagónka Tatrasmalt Svit Svit Poprad Matejovce
	rota ťažkých zbraní	Revúca	GŽB Slov. magnezit. závody Lubeník Lubeník
Prešov	strelecká rota	Prešov Snina Michalovce	Križik – Dukla Máspriemysel Vihorlat Chemko Prešov Prešov Snina Strážske

Poznámka:

Do organizačnej štruktúry práporu rýchlych oddielov LM ďalej patrila ženijná čata, spojovacia čata, prieskumná čata, hospodárska čata a práporne obväzisko. Tieto jednotky boli vytvorené vo všetkých krajoch okrem kraja Prešov.

Spracované podľa:

SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 27. 6. 1958 – Správa o činnosti ľudových milícií za rok 1957 – 1958.

ORGANIZÁCIA A POČTY ĽUDOVÝCH MILÍCIÍ K 15. 7. 1960

Kraj	Okres	Počet členov práporov RO a samostatných špeciálnych jednotiek	Okresné zálohy				Počet členov strážnych oddielov	Spolu osôb
			Počet sam. jednotiek			Počet členov		
			družstvo	čata	rota			
Západo- slovenský	Bratislava mesto	592	-	4	-	116	410	1118
	Bratislava vidiek	-	-	2	-	58	349	407
	Dunajská Streda	-	-	2	-	58	215	273
	Galanta	-	-	2	-	58	255	313
	Komárno	31	-	2	-	58	199	288
	Levice	37	-	2	-	58	273	368
	Nitra	149	-	3	-	87	268	504
	Nové Zámky	-	-	2	-	58	246	304
	Senica	-	-	2	-	58	249	307
	Topoľčany	18	-	3	-	87	447	552
	Trenčín	-	-	-	1	175	620	795
	Tmava	-	-	-	1	175	627	802
	Vlastné veliteľstvo							8
S P O L U		827	-	24	2	1046	4158	6039
Stredo- slovenský	Banská Bystrica	236	-	2	-	58	348	642
	Čadca	-	3	-	-	24	86	110
	Dolný Kubín	-	-	1	-	29	110	139
	Lučenec	18	-	1	1	204	594	816
	Liptovský Mikuláš	-	-	1	1	146	327	473
	Martin	177	-	3	-	87	351	615
	Považská Bystrica	190	-	4	-	116	436	742
	Prievidza	-	-	3	-	87	213	300
	Rimavská Sobota	-	-	3	-	87	137	224
	Zvolen	135	-	1	-	29	170	334

Vojenská história

Kraj	Okres	Počet členov práporov RO a samostatných špeciálnych jednotiek	Okresné zálohy				Počet členov strážnych oddielov	Spolu osôb
			Počet sam. jednotiek			Počet členov		
			družstvo	čata	rota			
	Žiar nad Hronom	86	–	2	–	58	255	399
	Žilina	225	–	3	–	87	188	500
	Vlastné veliteľstvo							18
	S P O L U	1067	3	24	2	1012	3215	5312
Východo- slovenský	Košice	38	–	1	1	146	285	469
	Bardejov	–	–	1	–	29	89	118
	Humenné	–	–	3	–	87	165	252
	Micha- lovce	–	–	3	–	87	172	259
	Poprad	259	–	4	–	116	157	532
	Prešov	56	–	3	–	87	184	327
	Rožňava	68	–	4	–	116	438	622
	Spišská Nová Ves	201	–	5	–	145	340	686
	Trebišov	–	–	3	–	87	257	344
	Vlastné veliteľstvo							18
	S P O L U	622	–	27	2	900	2087	3627
Slovensko		2516	3	75	5	2958	9460	14 978

Spracované podľa: SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, k. 1039, Materiály zo zasadnutia Byra ÚV KSS 1960 – Správa o reorganizácii jednotiek ľudových milícií na Slovensku.

POČTY PRÍSLUŠNÍKOV ĽUDOVÝCH MILÍCIÍ NA SLOVENSKU V ROKOCH 1950 – 1966

Kraj	Stav k																	
	31.12. 1950		31.12. 1953		18.2. 1955		31.8. 1958		31.1. 1959		1.1. 1961		31.1. 1962		27.3. 1965		31.12. 1966	
	Plán.	Skut.	Plán.	Skut.	Plán.	Skut.	Plán.	Skut.	Plán.	Skut.	Plán.	Skut.	Plán.	Skut.	Plán.	Skut.	Plán.	Skut.
Bratislava	6000	?	5000	4493	3500	4554	3600	3597	3700	3756								
Nitra	2500	?	4500	2932	2000	3662	2300	2228	2300	2377								
Banská Bystrica	1500	?	2000	1943	2000	2530	2400	2270	2400	2427								
Žilina	4500	?	4000	3816	2300	3905	2500	2340	2500	2438								
Košice	4500	?	5000	3862	2500	3463	2450	2368	2450	2454								
Prešov	1000	?	1500	1015	750	1350	995	985	1000	983								
Západoslovenský											6300	6055	6823	6566	6600	6513	6880	6618
Stredoslovenský											5600	5439	5600	5693	5600	5667	5600	5734
Východoslovenský											4100	4070	4100	4018	4100	4057	4100	4030
S P O L U	20000	?	22000	18061	13050	19464	14245	13788	14350	14435	16000	15564	16523	16277	16300	16237	16580	16382

Spracované podľa: SNA Bratislava, f. ÚV KSS, Predsedníctvo ÚV KSS, Materiály zo zasadnutí Predsedníctva a Byra ÚV KSS v uvedených rokoch.